

Ljubljanski

VIVON

Leposloven in znanstven list.

Štev. II.

V Ljubljani 1. novembra 1889.

Leto IX.

Kresna noč.

Kresna noč je. Luna sveti,
Zemljo krije tajen mir.
Rahlo giblje se dobrava,
In šumi tihótno vir.

Jézero stoji mi v dolu,
Bòr ob jézeru zelen,
Tam pod bòrom pa objemlje
Dvoje src ljubezni sen.

»V blesku, dèkle, si rojèna,
Jaz sem revne bajte sin;
Vèlik greh je. če se družì
S siromakom bogatin!«

»Kaj je meni do palače,
Kaj zlatá, srebrá mi mar!
Tvoja sem, ostanem tvoja,
Druzega nikdar, nikdar!«

»A nocój še pojdem s tábo
V tvoj bogati, beli grad . . .
Tù pod bòrom je globina,
Zakopan ji v dnù zaklad.«

Jasen višek, luna sveti,
Zemljo krije tajen mir;
Rahlo giblje se dobrava,
In šumi tihótno vir . . .

Bije póluoč z zvonika,
Kaj blesí se iz globin?
»Vidiš? . . . O, nocój še pojde
S tábo revne bajte sin!«

Vročè jo poljubi v lice,
Plane po zaklad v vodó . . .
Dèkle čaka, bridko plaka,
Jézero stoji mirnó!

Jos. Ant. Klemenčič.

Na grobu nádej.

7.
Kamen čas okrušì,
V jeklo grb svoj seka,
Toda moji duši
Bolni nima leka:
Zemlja se pomlaja,
Ptica v grmu peva,
Svetlo solnce vstaja,
V srca grob mi seva . . .

8.
Mrak na zémľjo lega,
Zarje gine sev,
Tiho toži z brega
Mehki slavčji spev.
Temno megla vstaja,
V dol trepeče vir,
Prsi mi napaja
Sládko blagi mir.

9.
Oh, razprósti náme,
Noč, lehkotna krila,
Da vsaj v snù objame
Dèklica me mila!
Kádar zemlja spava,
Ptice v varstvu gnezda,
Oh, tedaj priplava
Zláta moja zvezda!

L—j.

Grajski pisár.

Zgodovinska podoba.

Spisal dr. Ivan Tavčar.

(Dalje.)

IV.

Lošť Tolmajnar, grajski pisár, pišem. Ta tuja ženska mi je zmedla srce, da v velikih bolečinah omahujem. Kličem h Gospodu, da bi se usmilil hlapca Svojega. Pa Gospod ne sliši mene in tudi ne vidi srca mojega.

Nje beseda se je prišla duše moje, in noč in dan ne mislim na drugo, le nje podoba mi je v spominu! Nimam tolažbe ni v molitvi, in brez pomoči me pušča našega Odrešenika sveta Mati. Agata, čemu si prišla v ta kraj! Zavoljo tebe omahuje še celó sveta vera v meni in že pripravljajo za mé prostor v peklú, kjer mi bode trpeti vse večne čase.

Porodnica Božja, reši me obupa, reši me, kar je najhuje, reši me odpadništva!

* * *

V nedeljo pred Malo Gospojnico tistega leta je loški kapelan Vrban Wurtzer prav zgodaj vstal. Bilo mu je maševati pri podružnici sv. Volnika, in ker mu dohodki mestne kapelanije niso donašali toliko, da bi si bil držal svojega konjiča, odpravil se je péš po slabem poti proti Visokemu. Takrat se je bila oglasila prav zgodnja jesen. Že je rmenélo listje po gozdih in iz grmov so zvižgali kósi na samotno m'idočega kapelana Vrbana. Urezal si je bil grčevo palico v gošči in nánjo je opiral težko teló, če je moral preskočiti lužino sredi blatnega pota.

Blizu Zminca, na mestu, kjer je gosto ólšje raslo na obeh stranch ozkega pota, srečal je gospoda Vrbana človek, ki je tudi sam korakal

po stezi proti Loki, takó, da je zdajci stal pred Vrbanom, ki je na vse drugo mislil, nego da se bode srečal v tej samoti z Jernejem Knafljem, predikantom iz Kranja! Le-tá je bil precěj močne postave in istotakó, kakor gospod Vrban, oborožil se je bil z debelo grčavko.

Gledala sta si nekaj časa iz óči v óči in če bi bili imeli strupeni pogledi moč usmrčenja, bila bi oba v jednom in tistem trenutku obležala mrtva na mestu!

Potem pa se je prvi oglasil Vrban Wurtzer:

»Hej, Bartel, a todi laziš, kakor smrdljivi dihur, če krade jajca! Si li bil pri sínu, slepar ti?«

»Stopi s poti, služabnik hudičev!« zavpil je predikant. »Mudi se mi!«

»Pojdi v pekel! Obiskal si sina svojega. Ta ti še premalo greha dela po pogorji, zategadelj si moral še ti blizu s svojimi sivimi lasmi!«

»Umekni se, ako ne, zapóje ti palica moja po hrbtu in zgodilo se ti bode, kakor grešnikom, po našem Odrešeniku iz templja iztiranim! Mrhovína babilonska!«

»Hej, Bartel, ali ti takó hočeš? Si li pozabil, kakó sem namahal tvojega sogrešnika Kupljenika, ko sem ga srečal na Železniški cesti? Mati Božja, ti mi pa pomagaj!«

Že je zavihtel grčavko, da je zazvižgalo po zraku. In gotovo bi bila zaropotala predikantu na sivo glavo, da ni ta, nevarnost opazivši, spretno v stran skočil, takó da je Vrbanov udarec šinil na zemljo in v blato, ki se je razpršilo na vse strani. Ali ravno takó spretno je zavihtel predikant svojo grčavko in z močjó jo položil kapelanu na kosteno ramo, da je kar od bolesti zaječal.

»Pa bodeš vender ležal v blatu, predikant sleparski!« zavpil je le-tá srdit.

Oba sta sekala na to s palicama proti sebi in odskákovala, kakor petelina, boreča se med sábo. Pljuskala sta po luži, da so jima umazane kaplje obškropile črno obleko čez in čez. Na pomirje nista mislila niti trenutek, in z bojem jima je rasel gnév do skrajne meje.

Končno se je pa vender posrečilo kapelanu, da je nasprotnika svojega, ki je pričel poprej pešati, treščil z močnim udarcem po glavi.

»Ali si jo vender izkupil, Bartel s Kranja?« zaveselil se je gospod Vrban. »Sedaj bodeva pa malo kostí štela!«

Predikant je brez zavesti obležal na mestí, kapelan Wurtzer pa mu je nekaj časa prav pridno mlatil po hrbtu. Ko je z zadovoljnostjo odšel, ni se predikant več genil, kakor hlod je ležal v blatu. Dolgo potem, ko je bil zmagalec papist odšel, prebudil se je Knafelj. Vlekel

se je k bližnji vodi, molil psalm in tožil milemu Bogú, kakó ga so-
vražniki preganjajo. Umil si je obraz, počasi vstal in odlezel po stezi,
pojóč slavo Bogú in svetemu evangeliju, dasi ga je vse teló bolelo in
koža jako ščemela.

Tem veselejši je korakal dalje Vrban Wurtzer.

Dobil je marsikak udarec in bolela ga je marsikatera kost, ali
na vse je pozabil in srečen zmage svoje je premeril stezo do vznožja
sv. Volniškega hriba s pravimi pomladanjskimi čustvi. Na holmu je
bila že zbrana množica, ki je čakala njegove maše.

»Ali je gospóda z Visocega že tukaj?« vprašal je kapelan cer-
kovnika. In ko mu je le-tá odgovoril, da še ne, sédel je na zid in dejal:
»Pa čakajmo!«

Dolgo ni bilo treba čakati. Prikazala se je kmalu družba z Vi-
socega. Grofica Suzana in njena družica sta sedeli na konjih. Spremljal
ji je grajski pisár in nekaj oboroženih hlapcev, noseč na ramah dolge
sulice.

Počasi se je pomikala ta tolptica po brégu navzgor. Grofica se
je živo razgovarjala s Tolmajnarjem. Živahno je izpregovorila:

»Le Vam na ljúbo, gospod pisár, prišla sem v cerkev k papistom!«

»Samó Vam na ljúbo«, pritrjevala je Agata in pri tem takó
ljubko pogledala po pisárji, da je temu zrahljala srce. Dospeli so do
njive, kjer se je pozno prosó zibalo v polnem latji.

Povprašala je grofica: »Čegava je ta njiva?«

»Kapelana Wurtzerja«, odgovoril je pisár.

»Tistega, ki pretépa spoznavalce svetega evangelija!« vzkliknila
je Agata.

»Ravno tistega!« —

»Izpústi!« viknila je Agata nató hlapcu, ki ji je vodil konja po
hribu navzgor. In vzpodbódlá je konja ter z divjim skokom planila v
prosó. Za njó pa je jezdila tudi grofica Suzana in konjska kopita so
méla prosó in v tla teptala slamo in latjé.

Kapelan Wurtzer pa je sédel na debeli plošči cerkvenega obzidja
in smijal se je, da se mu je treslo teló in z rokami je tléskal po
tolstih stegnih.

»Ha, ha! Le mendrájte! Saj ne gré meni za zrno! To je vse
pisárjevo na Visokem in plačana je že najémščina. Le mendrájte, zve-
rine luteranske!« Nató se obrne proti cerkveniku: »Pozvóni, Tinče!
Pozvóni, naj se prične sveto opravilo!«

Odšel je v cerkev in za njim se je udrla množica in takoj za-
sedla vse prostore. Pred cerkvenimi vrati je prosil Jošt Tolmajnar

nežno svojo gospódo, naj bi se spodobno védla v hrámu božjem, da se ne bode jezil preblagorodni gospod vitez Hohenburg.

»Samó Vam na ljúbo!« žvrgolela je Agata. »Samó Vam na ljúbo, gospod Tolmajnar!« odgovorila je Suzana še slaje. Smejé sta odšli v cerkev.

Pisár pa se je naslonil ob zid in zrl v dól, kjer so se vlačile jesenske megle. Tudi v srci mu je vladala jesen, in čutil je življenja težo toliko bolj, ker so ga tedaj že pretresale dvojbe o tem, kje se nahaja verska resnica.

V cerkvi je bil pričel kapelan svojo propoved. Motili sta ga grofica in nje tovarišica prav zeló. O spodobnem vedenji ni bilo govorice. Imeli sta svoj prostor in tam sta počenjali vsakovrstne nespo-dobnosti. Skoraj glasno sta delali opazke svoje in namesto proti ol-tarju, ozirali sta se le bolj po množici. To pa ni posebno motilo go-spoda Vrbana. Stopivši na leco, priklonil se je proti oltarju, in potem tudi proti mestu, kjer je sedela grofica Suzana.

Obrnivši se proti množici izpregovoril je: »Tukaj je sorodnica škofa mojega, tam na ónem svetu jo bode pa satan trgal. Takó se bode vse poravnalo!«

Potem je vprašal zbrane poslušalce: »Kakó se imate, ste li ve-liko pridelali letos?«

»Malo, prav malo!« odgovarjala je množica. In Jurij izpod hriba je še klaverno pristavil: »Meni je poginila tista lisasta krava, kó se je lani, pri zadnji maši po brégu pred cerkvijo pasla!«

»Oves nam je pozébel!« oglašali so se posestniki z Bukovega vrha. Oni z Gabrške gore pa so pristavili: »Ovce so jálove in toča nam je pobila.« To je dalo Mici z Devnic povod, da je s tankim glasom potožila: »Nam je voda mlin vzela, hov! hov!«

»Hov! Res, hov! Slábo se vam godí! Ali pa veste tudi, zakaj?« vprašal je gospod.

»Ne vemo!« odgovorila je množica.

»Ne vemo!« oponašal jih je gospod Vrban. »Ne vemo! Kakó je to sedaj nedolžno vse! Jaz vam pa povem resnico! Koliko mi plačate zánjo? Ha, ha!«

»Siromaki smo, gospod oče!« izpregovorili so nekateri poslušalci.

»Slábo se vam godí!« grmel je kapelan nató, »jaz vam pa pravim, godílo vam se bode še slabeje! In veste, zakaj?«

»Zakaj?« vprašala je množica.

»Zakaj? Zató, ker ne poznate več Jezusa Kristusa, Odrešenika svojega, od katerega imate vse, otroke svoje, živino svojo, pólja svoja,

gozde in vse. Pod svojo streho pa ga ne vzprejemate več in mati Njegova, sveta devica Marija, koliko je v časti pri vas? Toliko ne, kolikor je izkazujete najraztrganejši beráčici, ki prihaja s Tolminskega k vam, da vam krade in odjemlje, kar ji pride pod prste. Taki ste vi, vi vsi, bodisi z Loga, bodisi z Bukovega Vrha, s Sorpata, ali pa tudi z Gabrške gore. Že ga gledam hudiča, kakó vas bode sodni dan vse, vse — tudi vas, pregrešne ženske, ki niste na svetu za drugo, nego da bi kaj dobrega požrle, ali pa kekega moškega zapeljale — metal pod stópe svoje in delal blato od vas!«

Beseda ni padala na kamen. Že so se otajala poslušalcem srca in tu in tam se je začulo ihtenje.

»Še premalo se vam slábo godí,« nadaljeval je kapelan, »kar se vam godí, to še vse nič ni, kakor se je godilo našemu preljubemu Gospodu Jezusu Kristusu. Živina vam bode cépala, in kuga, lakota, to vse boste priklicali v deželo! Ker vi ste zverine samega satana in prej mirovali ne bodete, da boste Božjega očeta na tronu takó razkačili, da pošlje vse svoje vojske na vas! In takrat bode težko živeti med vami: mati bode umirala sredi svojih otrók, in smrt bode pokosila očeta v najboljših letih. In otroci, kar jih imate najrajši, umrli bodo najprej!«

Tu se je ihtenje izpremenilo v glasno jokanje.

»Le tulíte,« vpil je Wurtzer, »in pokoro delajte! Dokler ste pa taki, ne bode bolje!«

»Kaj naj storimo?« vprašali so nekateri poslušalci iz množice.

»Tudi to vam hočem povedati. Spoštujte Bogá Očeta, Sina in sv. Duhá! Spoštujte mater Božjo, vse svetnike in angelje, zató so ti v nebesih! Pa to še ni vse: spoštujte tudi božje mašnike, ki so služabniki pravega Bogá. Najprvo je pa: ne plazite se za tistimi luteranskimi predikanti, ki vam kradejo dušo iz živega telesa!«

»Saj se ne bodemo,« ihtela je Mica z Devnic.

»Bojte se posebno tistega predikanta Jurija! Ta je, ki vam živino morí po hlevih, ta je, ki vam s točo pokončuje žito po njivah, in ta je, ki vam prinaša bolezen v hišo! Molite, da vas Bog reši tega grešnika, in spoštujte mašnike božje, ki vas prav učé in vam želé le dobro!«

»Ti lažeš!« zazvenel je v tistem trenutku mogočen glas po malem hramu božjem. Odrinil je množico v stran in postavil se je pred kapelana, ki ni znal, kaj bi počel v prvem hipu. Bil je predikant Jurij z bledim svojim licem. Z desnico je dvignil sveto knjigo ter jo pokazal zbrani množici. »Ti lažeš!« kričal je, »in glej, da izgineš iz sve-tišča Gospodovega!«

predikant in ni čudo, da se je zarad tega krutega ravnanja razjarila duša njegova. Pričetkom je molil in klical Gospoda. Zanašal se je na visoke deželne stanove in menil, da se mu ničesar zgoditi ne more. Zategadelj je pričel psovati napadovalce svoje.

»Prekleti bodite«, zavpil je, »vi in vse, kar je vaše! Plazite se za babilonsko svinjo, služabnike svetega evangelija pa pobijate. Prekleti bodite!«

»Ze spet preklinja!« zavpila je Mica z Devnic, »jojmenel! Pri nas ima svinja mlade, da bi jih le ne uklele!«

»Kaj ste vi?« kričal je predikant, »hlapci ste črnega hudiča, in ta vas bode spravil v peklenko svoje brezdnó! Mi, oznanjevalci evangelija, bodedo pa povišani do angelov in arhangelov! Aleluja!«

S tem ni utolažil svojih obilih nasprotnikov.

»Kaj me bijete, če vam oznanjujem resnico? Zvédelo se bode pri deželnih stanovih in poslali bodo svoje konjike k vam, da bode jok in škripanje z zobmi. Toda Gospod vas udari z mogočno Svojo roko in pogine vam živina v hlevih, posuší se vam žito na polji in otroci vaši do tretjega kolena bodo težko nosili prekletstva tega dné. Mi bodedo pa poveličani, ker tako piše Gospod v sveti svoji knjigi. Aleluja!«

»Kaj se bodeš trgal tu, prekleti nejeverec! Teleta si mi že uklel in snedel. Sedaj mi hočeš pa še kravo in otroke!« Takó se je zajezil Luka z Gozda. In pograbil je po helebardi ter jo iztrgal bližnjemu grajskemu hlapcu. Ž njo pa je smrtonosno udaril z vso močjo magistru Juriju po glavi, da se je ta hipoma zgrudil na zemljo.

Nató se je množica, nevajena takšnih prizorov, hitro razšla, in predikant je ležal zapuščen pod staro lipo, katere vejevje je pregibal oster jug, ki je jemal s sabo rmeno perje in je odnašal proti severu. Časih je solnce pretrgalo góste oblake in obsevalo krvavo čelo odpadniku, ki je umiral pred starodavnim drevesom. Muhe in drug mrčes so mu posedale po ranah, iz katerih je kipeló mlado življenje smrti v naróčaj.

Končno se je prebudil in z motnim očesom se je ozrl po okoli. »Žejen sem!« je zastokal.

»Tu je voda, gospod Jurij!«

»Ti si, Franica? Gospod mi je dejal, lézi in smrti izróči svoje teló za vero, katere sem te učil. Prekleta bodi roka, katera me je smrtonosno zadela!«

Jedino deklé je bilo ostalo pri njem. Od studenca je prinesla vode, in dala mu piti, da si je ohladil pekoča usta. Ovila mu je glavo z mokro prtenino, in nje solze so se spojile z njegovo krvjó.

»Umiram!« vzdihnil je, »in za svete evangelije še ničesar storil nisem. Moj Bog, kakó si me zapustil! Ali jo slišiš, kakó bučí, trobento sodnega dné, da se kar hribi majejo?«

»Jug bučí po dolini in gozde maje!«

»Jug, Franica, to ni jug, to je glas božji. In že se, poglej! pri-mika hrib k hribu, ali mene ne starejo v svoji sredi. A jo vidiš ondu, kakó posega božja roka proti meni?«

»Solčni žarki so, gospod Jurij, ki padajo iz oblakov na Bukov vrh!«

»Solčni žarki, Franica, si li slepa? To je bliščeča roka Očeta božjega, in odnesla me bode po jasnem zraku v raj svetega evange-lija. Gospod nas povelíča, a sovražnike Svoje poteptá v prah, da so uničeni popolnoma!«

Zbistrilo se mu je nekoliko okó. »Franica, umiram! In mlad sem še, in umreti mi ni lahko!«

Te besede je govoril zamolklo. Potem pa je pritiskal biblijo na usta, takó, da se je sveta knjiga pordečila od krvi, katero je moral preliti zánjo.

»Biblia sacra! Preklet bodi rod, ki te neče vzprejeti! Že korakajo vojske nebeške in njim na čelu je sveti angelj Mihael, in meč se mu sveti v rokah. In v sredo svojo me kličejo in jaz jim hitim naproti. Aleluja!«

Vzpel se je kvišku, pritisnil roko na razbito čepinjo ter vzdihnil: »Žejen sem! Zemlja poka pred máno, in iz nje švigajo plameni. Jaz pa umiram v imeni Gospodovem! Aleluja!«

Nagnil je glavo k zemlji in umrl! —

V.

Zima je gospodarila v deželi. Z belim svojim prtom je objemala hrib in dol. V trdo železje je zakovala bistre potoke in z rezkim mrazom je pregnala ptice pevke.

V tistih mrzlih dneh je vitez Hohenburg nekega jutra prav zgodaj prijezdil v Poljane. Hlapci njegovi so bili po pogorji naložili nekaj odpadnikov, in te je hotel prevzeti in odpeljati na Loški grad. Poprej pa je nameraval drugi srenji v strašilo sam svojo sodbo izreči in jo takoj tudi brez vsake apelacije izvršiti. Grajski hlapci so bili na cesti pred mostičkom, ki je sredi vasí se nahajal, prav tam, kjer se še danes nahaja, odkidali sneg ter takó pripravili obširen prostor, kamor so bili signali tolpo ubogih grešnikov. Od tega prostora so bili odkidali široko gáz do potoka, katerega je pokrivala tanka ledena skorja.

Tukaj nahajamo tisto jutro stare svoje znance.

Najprej je tičal v tolpi naš nesrečni Jerom Stópistran. A bil se je v silno slabem položaji. Mraz in glad sta mu bila ugonobila vse moči. Raztrgal si je bil obleko in prsti so mu preglodali obuvalo. Moralo ga je hudo zebsti, ker neprestano je odskákoval od zemlje, kakor bi stal na razbeljenem železu. Zaklada svojega, kóša, ni imel več, najbrž so mu ga bili odvzeli biríči, ko jim je Jerom prišel v pest. Tudi mati Medudka in mlajša nje tovarišica sta se nahajali med jetniki. Starka ni kazala nikake bojazni. Časih je izpregovorila polglasno: »Saj so Kristusa tudi sodili!« Tem glasnejša pa je bila nje tovarišica; ta je neprestano solze točila in vpila: »Sežgali nas vender ne bodo!« Istotako vidimo v družbi berača Luka. Ta se ni mogel načuditi, kakó je prišel semkaj. »To je pa res čudno,« kričal je, »da mène, lovretanskega romarja, vrivajo med take razbojnike in tatove! Pritožim se do papeža v Rimu, gotovo pa do loškega škofa!«

»Videl bodeš, da se nismo zmotili,« odgovoril mu je porogljivo jeden izmed stražnikov, »če se ne motim, sedaj si na najboljšem poti, po katerem se pride do véšal, ali pa do kolesa!«

Med jetniki je bila končno tudi Franica z Dobja. Mirna je stala sredi teh potepuhov in niti skrivala se ni, ko je med navzočniki ugledala starega svojega očeta, ki je bil v stráhu za otroka svojega prihitel v Poljane. Samó ob sebi se umeje, da je bila vás tisto jutro polna radovednežev. Odraslo in mlado, vse je pritiskalo na mesto, kjer je imel vitez Hohenburg izreči svojo sodbo.

Niso dolgo čakali nánj. Komaj se je bilo solnce prikazalo na jasnem jutranjem obnebj, že je bil loški oskrbnik v Poljanah. Ž njim so prijezdile tudi ženske z Visokega in grajski pisár. Prve so prišle bolj iz radovednosti, ker je tedaj ženski spol rad gledal, če se je mučilo káko človeško bitje, ustvarjeno za veselje in prostost. Hohenburg se je prijel brez odloga tožnega svojega dela.

»Privedite mi najprej tistega suhega dolgína!« ukazal je hlapcem, »Vidi se mi, da ima več greha, kakor ga kaže na obrazu!«

Biríči so pritirali pred njega Jeroma Stópistrana.

»Kaj počenjaš ti todi?« vprašal ga je oskrbnik osorno, »in pod čegavo graščino spadaš?«

»Kaj počenjam, milost Vaša,« odgovoril je Stópistran lahkodušno, »malo kradem, malo molim, kakor nanaša vreme, milost Vaša!«

»Kaj pa veruješ?«

»Vse, kar ukazuje milost Vaša!«

»To je pretekán slepár,« izpregovoril je oskrbnik proti pisárju,
»in sedaj ne vem, ali naj mu jih dam nabrisati po podplatih, ali naj
ga postavim v vódo!«

»Kar bode, bode dobro,« smijal se je Jerom, »potlej se bodem
vsaj malo pogrel. Sicer bodem živel toliko časa, dokler bode hotela
smrt ali pa gosposka!« (Konec prihodnjič.)

Satura.

9.

Krepóst, ki je težkó sréc pogreša,
Oglasi nam se v pevcev mladih vrsti,
In kakorkoli njih se kdo prekrsti,
Le sòlnih rutíc naj ne razobeša!

Kdor kodroglávec stoka že in peša,
Po gróba kopernéva hladni prsti,
Kakóva li nam čast na takem trsti,
Ko témena mu vrh odiči pleša?

Prej nego pevčjih glas žaluje citer,
Da sréne bi pretresal globočine,
Poet spoznáj življenja trde bóje.

A še potem ne »brenkaj« nam prehíter,
In slikajoč nekdanjosti spomine
Skopó navéšaj »óhe« jim in »óje«!

10.

Dovólj že menda je »solzica« tekla
Čas, da bi čevlje s šóbito sezuli
In skornje hóje móške si obuči,
Ker dôbi naši treba móz od jekla!

Sramóta naj bi lica nam zapekla,
Da slábovci med svetom smo zasluli
In da protivniki so nas obsuli
Domačéga in tujéga porekla!

Mladíčev pólzjekravnih rod brez mózga,
Nad vami tudi sam bi skoro plakal,
Pretresa méne ból »mokrótnih« pévčet!

Osladne »milojérske« pesmi brózga,
Zadosti, upam, tebe je »pretakale«
Rojítč slovenskih svetobolnih révčet!

Jos. Cimperman.

Koprnenje.

Mrak po zemlji mladi lega,
Zarje zlate gasne sev;
Sémkaj z brega, sémkaj z brega
Slavéji se oglašá spev.

Nemo srce spev mi sluša,
Kot ljubezen se glási,
Zdi se, da pozna ga duša:
Spev iz prešlih, lepših dnjí . . .

Solza lice porosí mi,
Duh mi vzplava za goré,
Srce jedno pa rodi mi
Koprnenje in prošnjé . . .

Noč tihotna, krila dáj mi,
Da jih slóboboden razstrem,
Vetrec, ti pa zapihljáj mi,
Da s teboj od todi spem.

Kam? Nazaj v dražestne kraje,
Kamor si spomin želí:
Tjá nazaj v ljubezni gaje,
Kjer pri cvetu cvet dehtí!

Clausus.

Pisma iz Zagreba.

Spisal Josip Starè.

XX.

Mrtvaški zvon nam je zadnji čas zopet in zopet naznanjal, da je trda smrt zašla v národne nasade ter s koso svôjo segla med najlepše drevje. Posekala je dve èvrsti ilirski debli, katerima so sicer že usehnili rodovitni sokovi, ali bili sta v vzpodbujò mlajšemu rodu, ki se je ponosno in hvaležno oziral v obé in se trudil, da tudi kdáj vzrase do tolike visokosti. Takó ginejo drug za drugim stebri idejalne dôbe ilirske in kmalu se bode v arkadah zagrebskega grobja za vselej zaprla raka, ki jo je mestno starejšinstvo določilo prvakom ilirskim. Ni še minulo leto, kar smo v njo k tovarišem nje-govim položili Ante Mažuraniča, zaèetnika in posebnega dobrotnika Matice hrvaške, a danes leží poleg njega tudi že Ivan Kukuljević, prvosednik isti Matici. Nemila smrt pa je segla tudi po mlajših možéh in je Matici hrvaški ugrabila plemenitega nje podpredsednika Janka Jurkoviča, in izvrstnega nje sotrudnika Adolfa Veberja, ki je do zadnjega bil delaven na književnem polji hrvaškem. In glej, èudne usode! Veber in Jurković sta od mladih nog bila nerazdruživa prijatelja, ki sta celó v poznejši dôbi svoji skupaj bivala in skupaj gospodarila pod jedno streho. Oba sta skupaj orala po književnem polji hrvaškem, a napósled sta oba nekako ob istem času oslabéla na živcih in skupaj bolehalo, dokler nista v istem letu léгла v prerani grob. Ves národ hrvaški, zlasti pa Matica hrvaška, žaluje za dragoceno deteljico, v kateri so se lepo zložno združili zastopniki vseh treh narèčij hrvaških kakor vidno znamenje književnega jedinstva vseh Hrvatov. Kajkavec Kukuljević, čakavec Veber in štokavec Jurković, vsi trije so hodili po tistem poti, ki ga je književnosti hrvaški utrla dôba ilirska; toda v tem, ko sta se zadnja dva omejila na književno delovanje, udeleževal se je prvi tudi političnih bojov in spada med najzaslužnejše možé národa hrvaškega.

Ivan Kukuljević Sakcinski se je porodil v Varaždinu dné 29. majnika 1816. leta. Oče njegov, kraljev svetovalec, izkazal se je na ogersko-hrvaškem zboru v Požunu in domá na županijskih skupščinah dobrega rodoljuba in je to svoje èustvo zasadil tudi v mlado srce sínu svojemu Ivanu. Ko je Ivan v Zagrebu okonèal male in vélike šole, služil je hrvaški plemenitnik po tedanji šegi od leta

1833. do 1840. v ogerski gardi na Dunaji, odkoder so ga leta 1840. premestili k slovaškemu polku v Italijo. Rodoljubno navdušenje ga je vleklo domov na Hrvaško, ali ker mu niso uslišali prošnje, da bi ga namestili h kakemu krajiškemu polku, dal je leta 1842. vojaštvu slovó in se vrnil na Hrvaško, kjer je do leta 1850. obnašal raznih deželnih služeb in častij. Prav Ivan Kukuljević je bil prvi, ki se je na deželnem zboru hrvaškem dné 2. majnika 1843. leta z mladostnim ognjem poganjal za hrvaški jezik v šolah in uradih, in ko je dné 23. oktobra 1847. leta zopet v isti namen navdušeno povzdignil besedo svojo, obsipali so ga z galerij s cvetjem in venci, a deželni zbor je sklenil, da ima na Hrvaškem odslej le hrvaški jezik biti službeni jezik. Mladi Kukuljević je tedaj bil duša národnega gibanja na Hrvaškem; leta 1848. so njemu poverili preimenitno nalogo, da z Gajem in Vranicanijem napravi popis hrvaških potreb; istega leta je on védel poslanstvo na Dunaj prosit cesarja, da bi Jelačića potrdil bana hrvaškega; prav on je prvi pozival Slovence na shod v Zlato Prago in šel v Beligrad, da bi Srbe pridobil národnemu gibanju; on je zastopal domovino svojo v ustavotvorni skupščini na Dunaji ter se ondu udeležil dogovorov z Madjari; a po naročilu Jelačićevem je šel v Milan k Radeckemu, od katerega je dobil stotisoč goldinarjev in sedemtisóč pušek pa národno vojsko.

Imenitnejši nego na politíškem je Ivan Kukuljević bil na književnem polji hrvaškem. »V omiki je sreča in prihodnost«, rekal je, in zvest temu načelu je nad petdeset let, prav do smrti svoje, bil literarno delaven; in prav do zadnjega izdihljaja ga ni zapustil ni bistri um, ni idejalni vzlet. Predsednik Matici hrvaški je neprenehoma razgreval mlada srca in metal vánja iskre plemenite duše svoje; zajedno pa je književni Nestor z bogatim izkustvom svojim vodil mlajše pisatelje in jim dajal dobrih svétov. Spočetka ilirske dóbe je Kukuljević najprej leta 1837. v »Danici« priobčil nekoliko lirskih pesmij, a takoj naslednjega leta 1838. dal je tiskati »Jurana in Sofijo«, junaško dramo, prvo, ki se je v Zagrebu v hrvaškem jeziku predstavljala. Dobro je sodil, kolikanj more gledališče buditi plemenita čustva in národno zavest, pa je zató spisal še več gledaliških iger. Leta 1843. izdal je zgodovinsko dramo »Stjepko Šubić«, drugo je priobčil med raznimi svojimi deli, ki so v štirih zvezkih prišla na svetlo od leta 1842. do 1847. V teh zvezkih nahajamo tudi národnih pesmij, ki jih je Kukuljević nabral med hrvaškim ljudstvom po Hrvaškem, Ogerskem in po Avstriji. Da bi rojake svoje opozoril na staro dubrovniško literaturo, izdal je Kukuljević že leta 1843. o svojem trošku Menčetićevo

»Trubljo slovinsko«. Prav kmalu je začel preiskavati minulost národa hrvaškega in priobčevati zgodovinske monografije, ki so po malem imele buditi zanimanje za domače zgodbe ter razjašnjavati državno pravo hrvaško. Tega preimenitnega dela se je posebno marno poprijel, ko se je v začetku absolutne dóbe leta 1850. odpovedal vsem javnim častém. Tedaj je v Zagrebu osnoval »Društvo za jugoslavensku povjestnicu«, kateremu so ga takoj v prvem občem zboru izvolili predsednika in urednika društvenemu glasilu »Arkivu«, katerega je prišlo na svetlo dvanajst zvezkov, a skoraj vse je napolnil Kukuljević sam. Pa to še ni bilo vse. Kukuljević je ta čas, od leta 1850. do 1861., tudi še spisal in izdal devetnajst drugih knjig in razprav razne vsebine, ki se po večjem tičejo literarne, politične in umetnijske zgodovine hrvaške in jugoslovenske sploh. Takó je med drugim spisal »Življenje Mateja Langusa, slikarja slovenskega«, izdal pet zvezkov »Slovnika umetnikov jugoslovenskih« ter zvezek »Bibliografije jugoslovenske.«

Nova ustavna dóba je Kukuljevića zopet zvalila v javnost. Leta 1861. imenovali so ga velikim županom županije zagrebske in si je v tej časti na vsako stran pridobil toliko zaslug, da mu je Njega Veličanstvo leta 1866. začasno poverilo tudi opravila banske oblasti. Leta 1867. pa je Kukuljević šel v pokoj in se odslej tem bolj posvetil književnemu delovanju, kateremu se niti prej ni popolnoma odrekel. Tu ne bomo naštevati vseh njegovih večjih razprav in knjig, katerih je nad trideset, a da ne omenjamo mnogo in mnogo člankov, ki jih je priobčil po raznih političnih in leposlovnih časopisih hrvaških. Preimnitno začetje je gotovo to, da je leta 1862. izdal zbirko hrvaških državnih pravic pod naslovom »Jura regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae«. Takoj nató je leta 1863. poslal v svet drugo imenitno delo »Monumenta Slavorum meridionalium«; a ko je tudi v nemških knjižicah branil stare hrvaške pravice in obravnaval državnopravne razmere med Hrvaško in Ogersko, priobčil je leta 1874. v dveh knjigah: »Codex diplomaticus regni Croatiae«. Ostali njegovi spisi so po večjem zgodovinske in mestopisne monografije, poučni potopisi ali pa literarno-historične razprave. Razjasniti državnopravne in kulturne razmere hrvaške in s tem buditi ponos in zavest rojakov svojih, to je bil namen književnemu njegovemu delovanju, toda bil si je v svesti, da takšno delovanje ne more ostati brez koristi za prihodnost národa hrvaškega. Bil je že na smrtni postelji, ko so mu iz tiskarne dohajale posamezne pôle najnovejšega njegovega dela »Sbirka napisa na spomenicah po Hrvatskoj i Slavoniji«, da bi jih popravljaj. V tem je dné 1. avgusta 1889. leta izdihnil domoljubno dušo svojo.

Odkar je leta 1867. jugoslovenska akademija prevzela znanstveno preiskavanje minulosti hrvaške, bilo je »Društvo za jugoslavensku povjestnicu« nepotrebno, pa tudi »Matica ilirska« je akademiji prepustila velik del dotedanje svoje naloge. Zgodovinsko društvo se je tedaj preustrojilo v »Arheologièko društvo hrvatsko«, »Matica ilirska pa se je preporodila v »Matico hrvatsko«. Obe te društvi sta si Ivana Kukuljevièa izvolili predsednika, ki je to èast z veseljem in ponosom nosil do smrti svoje in vodil obé društvi, kakor je najbolje vedel in znal po dolgoletnem bogatem izkustvu. »Arheološko društvo« je on prvi imel v mislih in prav on je je obudil v življenje; za Matico pa je tudi predsednik spisal dve lepi knjigi, oceno in življenje hrvaškega slikarja »Klovija« in životopise »Glasovitih Hrvatov«. Zajedno se je pridno udeleževal znanstvenega delovanja pri jugoslovenski akademiji, ki ga je sivega starèka imenovala èastnega èlana svojega. Toda ne le domá, tudi na tujem so znali ceniti književne zasluge Ivana Kukuljevièa. Ruski car Aleksander II. mu je podelil red sv. Vladimira; za dopisujoèega druŹabnika svojega so ga izvolili društvo za severne starine v Kodanji na Danskem, ruska akademija v Petrogradu, akademija znanosti v Krakovu, akademija Kviritev v Rimu, madjarska akademija v Pešti, arheologièko društvo v Moskvi, zgodovinsko društvo kranjsko in koroško, uèeno društvo v Belemgradu ter geološko društvo na Dunaji; a èastnega druŹabnika svojega so ga imenovali vseuèilišèe v Harkovu, Matica slovaška, akademicki spolek v Pragu, in »Sokol« v Ljubljani. Gotovo lepo odlikovanje, zlasti èe pomislimo, da svet takšne moŹe navadno šele po smrti vé ceniti; toda najlepši spomenik si je Ivan Kukuljeviè sam postavil z deli svojimi, ki bodo o redkih vrlinah njegovih pričala, dokler bode národa hrvaškega. Pa tudi mi Slovenci moramo Kukuljevièa ohraniti v hvaležnem spominu, kajti malokateri Hrvat je. kakor on, dejanski dokazal, da mu je Slovenec najbliŹji brat in da Ź njim jednako èuti vsako dobro in slabo sreèe. Slava mu!

Malo mesecev pred Kukuljevièem je Matica hrvaška dné 20. marcija 1889. leta izgubila vrlega svojega podpredsednika Janka Jurkovièa, ki je bil kakor ustvarjen za to, da vodi literarni odsek Matièin. Dasi iskren in navdušen rodoljub, burnih politiènih bojov se Jurkoviè le ni udeleŹeval, ampak mirno in tiho se je najrajši peèal z beletristiko, za katero je imel redkih darov. Porojen v PoŹegi dné 21. novembra 1827. leta, razvijal se je v nežni mladosti v prijaznem domaèem kraju, ki se odlikuje po redkih prirodnih krasotah, a loèen od svetskega prometa, ohranil je staro národno življenje in mišljenje in stare šege in

navade. Požega z mično okolico ter mirnim in zadovoljnim ljudstvom ima nekaj idilično-pesniškega na sebi, pa ni čudo torej, da se je hrvaški književnosti ondu porodilo toliko prav dobrih pisateljev. V prvi vrsti med njimi je tudi Janko Jurković. Ko je Jurković latinske šole dovršil domá pri poštenih hrvaških frančiškanih, prišel je leta 1842. v Zagreb, kjer se je najprej učil filozofiji, potem pa stopil v duhovno semenišče. Takrat se je v Zagrebu ravno raznetil prvi ogenj ilirski, ki je hitro vnel tudi rahločutno srcé mladega Jurkoviča. Častitim »Zvonovim« čitateljem smo že o drugi priliki povedali, kakó imeniten v razvoji hrvaške književnosti je bogoslovsko literarno društvo ali »Zbor duhovne mladeži« v Zagrebu. Temu društvu je Jurković bil predsednik. Ali burno leto 1848. streslo je tudi mirnega Jurkoviča, ki je tedaj slekel duhovniško haljo in šel v svet. Učil se je pravdoslovju, zajedno pa sodeloval pri Gajevih »Narodnih Novinah«. Že je nastopil politično službo, ali uradovanje pod nemško vlado mu ni ugajalo, pa je rajši šel za suplenta na oseško gimnazijo, in ko je na Dunaji leta 1855. naredil preskušnjo iz klasičnega jezikoslovja, bil je profesor v Oseku in v Zagrebu, dokler ga leta 1862. niso pozvali na Dunaj za tajnika v tedanjo dvorsko kancelijo hrvaško. Odtod se je leta 1865. šolski nadzornik povrnil v Zagreb, a od leta 1874. do svoje smrti je bil vladni svetovalec. Od začetka jugoslovanske akademije je bil nje pravi družabnik, in po smrti Avgusta Šenoc je pri Matici hrvaški predsedoval književnemu odseku.

Te kratke črtice pričajo nam dovolj, da je bil Janko Jurković preobložen s službenimi opravili, zató ni vseh svojih boljših močij mogel posvečevati lepi knjigi. Treba nam poudariti, da je ravno zadnjih petindvajset let pri hrvaškem šolstvu bilo dela, kolikor ga ni bilo nikdar poprej. Vse srednje in strokovne šole so se postavile na čisto národno podlago, a mnogo se jih je znova ustrojilo; hrvaškim šolam je trebalo hrvaških knjig in morala se je ustvariti cela šolska literatura. Jurković je pri deželni vladi hrvaški bil skoraj jedini mož, ki je vse to vodil, nadziral, delal osnove, iskal pisateljev in učiteljev, vzpodbujal jih in tudi sam spisal po kako šolsko knjigo. Napósled se je pod njegovim sodelovanjem ustanovilo hrvaško vseučilišče. Akoprem si je Jurković z vsem tem pridobil zaslug, za katere sedanji rod niti ne vé ali jih ne zna ceniti, beletristični literaturi hrvaški je to le škodovalo, kajti jeden najboljših nje delavcev ji ni mogel podati toliko in takó izvrstnih plodov, kolikor bi jih mogel dajati v drugih razmerah. Navzlic temu spada Jurković med rodovitejše leposlovne pisatelje. Pisal je v prozi, in sicer pripovedke, drame in estetične raz-

prave. Najboljše so njegove pripovedke, za katere je dogodbe jemal iz življenja národnega ter jih takó resnično in verno črtal in slikal, kakor jih slika le dovršeni umetnik. Čitatelju se zdi, da sam vidi in čuje osebe, katere mu pisatelj budi v domišljiji njegovi, a posebno dobro mu dé veselí, zdravi humor, s katerim je Jurković navdihoval pripovedke svoje in si pridobil prvo mesto med hrvaškimi humoristi. Isto velja o njegovih komedijah, ki sicer niso umetno dovršene, ali igrale so se z dobrim uspehom na zagrebškem gledališči. Izmed pripovedek omenjamo »Pavla Čutarića«, »Petakinjo vina«, »Razoreni ideal«, »Memoare stare grešlje«, »Ratni memento starca Ivana« in »Dimitrija Patkova«; izmed gledaliških iger so spomina vredne »Zatečenici«, »Što žena može«, »Imenjaci« in »Kumovske neprilike«. Klasično izobražen in véšč poznavalec francoske literature je Jurković dobro vedel, kolikanj lepa zunanja oblika povzdiguje vrednost književnih plodov, pa se je trudil, da so mu njegovi spisi tudi v tem oziru bili dovršeni, kakor so bili vzorni po čistem in gladkem jeziku. Olikani ukus svoj je najbolj pokazal v estetičnih razpravah, ki jih je po večjem priobčil v akademijem glasilu »Radu«. Napisal je med drugim: »Ob uzvišenom«, »O metafori našega jezika«, »O ženskih značajih u naših narodnih pjesama«, »O spisateljskom zvanju«, a spisal je tudi kratek komičen epos: »Kako se psi i mačke posvadiše«. Naj omenimo še to, da je Jurković tudi mnogo lepih proizvodov iz tujih jezikov, zlasti iz francoskega preložil na hrvaški jezik. Če v teh črticah nismo dovolj ocenili Jurkovičevega literarnega delovanja, smo slovenske čitatelje vsaj opozorili nánje ter mu postavili majhen spomenik v knjigi slovanski.

Srečnejši nego Jurković je njegov tovariš Veber-Tkalčević bil v tem, da je svoje najboljše moči mogel posvetiti književnosti hrvaški. Adolf Veber-Tkalčević se je porodil v Bakru leta 1825. iz očeta Nemca in matere Talijanke. Dovršivši šest latinskih šol na Reki je prišel v duhovno semenišče zagrebško, kjer se je dve leti učil filozofiji, potem pa so ga poslali v centralno semenišče v Pešto, da ondu sluša bogoslovne nauke. Leta 1847. bil je v Zagrebu za duhovnika posvečen in je sprva opravljal duhovsko službo pri nekem poljskem vojaškem polku, ali še istega leta so ga premestili za kapelana v Dubovac pri Karlovcu. Tu se je Veber prav pridno lotil književnega dela ter pisal izvirne članke in prelagal iz tujih jezikov. V tem ga leta 1849. pozovejo za suplenta na zagrebško gimnazijo, a leta 1851. ga je vlada poslala na Dunaj na vseučilišče, kjer je takoj nastopnega leta 1852. prav dobro izvršil preskušnje iz hrvaškega in latinskega

jezika. Na to je sedem let bil profesor na gimnaziji zagrebski in se ves ta čas skupaj z Ante Mažuraničem in Franom Bradaško boril zoper ponemčevalne namene tedanjega ravnatelja Premrua. V novi ustavni dobi je Veber od leta 1860. do 1867. sam bil vodja isti gimnaziji, potem so ga deli k vladi na službovanje, kjer je bil do leta 1870., kadar so ga imenovali zagrebskim kanonikom.

Akoprem je Veber za očetom podedoval nemško ime, srce njegovo je od mladih dnij bilo hrvaško, in pisatelj si je izvolil hrvaško ime Tkalčević. Učitelj bil je redki biser hrvaškega šolstva, ljubljen in obožavan od učencev svojih, katerim je z jasnim in zanimljivim tolmačenjem lajšal razumevanje in jim budil veselje do težke jezikoslovne znanosti. Sam je skrbel za dobre šolske knjige ter spisal latinsko in hrvaško slovnico, ki sta se leta in leta rabili po hrvaških gimnazijah, a sestavil je tudi prve hrvaške čitanke za srednje šole. Korenito poznavanje starih klasikov je pokazal v dovršenih svojih prevodih Salustijeve zgodovine in izbranih Ciceronovih govorov, ki se takó gladko in prijetno čitajo, kakor bi bili hrvaški izvornik, ne prevod. Obe knjigi je izdala Matica hrvaška v svoji zbirki grških in latinskih klasikov. Na vzorih latinskih se je Veber izučil za slovečega cerkvenega govornika, da ga ni bilo, ki bi se v tem mogel meriti z njim. Če je bila v zagrebski katedrali kaka slovesnost, moral je Veber na leco. Ko se je po velikem potresu v ponovljeni stolici prvokrat zopet opravljala služba božja, slavil je Veber s tolikim oduševljenjem krasoto tega lepega svetišča, da se je človek nehoté spominjal velike pesmi, ki jo je kralj Salomon peval pri posvečevanju jeruzalemskega templja. A da se je z lepo obliko strinjala tudi duševna vsebina Veberjevih govorov, pričajo njegove postne propovedi, ki so tiskane prišle na svetlo. Pa ne le v cerkvi, tudi v posvetnih družbah in zborih se je Veber izkazal darovitega in olikanega govornika. Temu se ne bode čudil, kdor vé, da je Veber navzlic veliki svoji filozofski omiki mirno in trezno sodil, a bil navdušen za vsako plemenito in vzvišeno stvar.

Od leta 1861. do 1866 bil je Veber národní zastopnik na hrvaškem deželnem zboru, ali ko je videl, da se politične razmere ne razvijajo po njegovih idejalah, omejil je delovanje svoje zgolj na književno polje v svesti si, da bode tu mnogo več koristil národu svojemu. Saj je bil glava takozvane »zagrebske šole« v literaturi hrvaški. Po naukih in vzorih njegovih se je odgojil ves sedanji pisateljski rod, ki je vsekdar visoko cenil bistrumne in učene kritike njegove in ga hvaležno imenoval »očeta« hrvaške metrike, za katero je, pravi mož

za to, postavil trdna pravila. To prvenstvo si je celó sam svojil in moško je povzdignil svoj glas, ko je nekdo nekemu drugemu pripisoval isto zaslugo. Sploh je Veber bil jako odločen mož, ki se nikogar ni ustrašil, in še pred nekoliko leti je v dolgih polemikah ostro udarjal po novejših nasprotnikih svojih. Da je Veber prvi in najboljši »stilist« v novi hrvaški literaturi, tega gotovo nihče ne bode tajil, kdor le količkaj pozna hrvaško knjigo. To smo že o drugi priliki poudarjali, danes pa to isto ponavljamo Slovencem, ki se zanimajo za hrvaško literaturo, zlasti pa tistim, ki se mislijo učiti hrvaškemu jeziku. Veberjev zlog je národen in eleganten zajedno. V nekdanjem »Nevenu« in v »Vienci« priobčil je nekoliko novel, toda največjo in stalno vrednost imajo njegovi potopisi, ki so res na vsako stran klasični. Prvikrat se je na tem polji izkazal umetnika v svojem »Putu na Plitvice«, pozneje je opisal Italijo v »Listovih o Italiji«, a pred kratkem je v »Putu u Carigrad« celó prekosil slovečega talijanskega potopisca Amicisa. Mnogo truda bode imel, kdor bode hotel zbrati in oceniti ves obili literarni plod Veberjev, ki je raztresen po mnogih časopisih, zlasti v »Vienci«, kateremu je od začetka pa do pred smrtjo bil stalen sotrudnik.

Zadnja leta je Veber, prav kakor njegov pobratim Jurković, jel bolehati na živcih. Čutil je, da ga zapuščajo duševne in telesne moči, pa je hotel napraviti red v svojem gospodarstvu. Jel je zbirati znanstvene in beletristične spise svoje in jih pod naslovom »Djela Adolfa Vebera« dal tiskati samó v dvajsetih izvodih, katere je namenil javnim knjižnicam in književnim zavodom. Dotiskane so štiri knjige, uredovanje ostalih je v oporoki svoji poveril profesorju Cvjetku Rubetiču. Spisal je tudi sam svoj životopis, ki se pa ne smé priobčiti, dokler ne bodo tiskana vsa njegova dela. Od imetja svojega je mnogo zapustil v plemenite namene. Med drugim je določil 6000 gld., da mu domači umetnik Rendić od kamena izkleše spomenik za na grob; 6000 gld. za nov stranski oltar v zagrebski katedrali; 7000 gld. Matici hrvaški za nágrade pisateljem; 5000 gld. zavodu usmiljenih sester v Zagrebu; 2000 gld. društvu za podporo vdovam in sirotam tiskarskih stavcev; po 1000 gld. zapustil je: jugoslovenski akademiji, društvu sv. Jeronima, ubožnici zagrebskega mesta, gasilnemu društvu, pevskega društvu »Kolu« in društvu za podporo pravnikom in filozofom; 500 gld. zapustil je društvu za podporo siromašnim učenecem zagrebske gimnazije; 200 gld. za svete maše, a 600 gld. da se takoj po njegovi smrti razdelé med ubožce. Takó je vse po svojem uredil, ko je pripravljen na smrt umrl dné 6. avgusta 1889. leta v 65. letu dóbe svoje.

Hrvaški národ je torej prav v kratkem času izgubil tri slavne sinove svoje, ki bodo po delih svojih živeli na veke. Ta trenutek pa jih vsekako še hudo pogrešamo; nekako žalostno prazno je za njimi. Bog dàj, da bi skoraj našli vrednih naslednikov, ki bi dostojno stopili na častna njih mesta.

V provinciji na Ruskem.

Spisal dr. M. Murko.

VI.

Do Saratova.

Dné 24. julija (po st. št.) proti večeru sem zapustil Samaro in šel na Merkurijevski parohod «Aleksander Nevskij», ki me ravno čez dan prinese v Saratov.

Pred Syzrànjo, drugo postajo za Samaro, nahaja se velikanska stavba, Aleksandrovski železni most, jedini čez Volgo od začetka nje pravilnega parohodstva t. j. od Rybinska. Lehko si mislite, da mora biti ogrómen. V dolgost meri 700 sežnjev, visok je takó, da celó svobodno prehajajo visoki večnadstropni parohodi s svojimi dimniki. In vendar se ob ledohodu, ki v jeseni ali spomladi trpi po ves mesec, leda pod njim nakopiči toliko, da ostaja le seženj do mostú. Stalno ga delavci razbijajo in v sili se rabijo, kakor mi je pripovedoval očevidec, celó kanoni za razstreljanje. Zanimiv je tudi zaradi tega, da so ga stavili le ruski inženirji Michajlovskij, Struve in posebno Bêlo-ljubskij in Berezin. Delal se je tri leta in bil odprt dné 30. avg. 1880. l. Stal je 4.773.487 metalčnih rubljev ali 7.099.698 rubljev v popirji. Sevéda se na parohodih vse občinstvo zbira in strmí že od daleč vánj. Sprva se vam ne zdi takó velikansk — jaz sem to izkušal posebno na obratnem poti — ker ga že jako daleč ugledate; preide pa 20, 30 in še več minut in takrat se vam res pokaže pravi orjak.

Priroda se prikazuje zopet jednoličnejša. Levi breg je že dolgo časa popolnoma raven in tudi na pravem se hribci zmerom bolj ponižujejo ali pa daleč odstopajo. Semtertjã vidite rusko vas, zopet jednako, zmerom celó leseno in stavljeno kakor po nasprotnem principu, katerega v mestih opazujemo: hiše so vendar semtertjã precèj velike in prav prikupne, nakopičene so namreč kakor na jednom kupu in lahko

si mislite, da pri požaru mora vse zgoreti. Blagostanje v teh krajih ni malo. Vse postaje imajo večjo ali manjšo važnost v žitni trgovini; Balakovo, veliko sêlo s 13.000 dušami, je za Samaro največje povolško žitno pristanišče.

Jako zanimiv je posebno ta del Povolžja v národopisnem in verskem oziru. Tukaj je domá ruska starina pri razkolnikih. Raztreseni so oni sicer po vsi Rusiji, ali tukaj je njih središče, Hvalynsk in njegov okrog je razkolniška Palestina, in semkaj romajo verniki vsaj jedenkrat v življenji. Znano je, da je patrijarh Nikon (posvečen l. 1652.) popravil cerkvene knjige in božjo službo, kar je bilo potrebno. Ali bil je prestrog proti vsem, ki se mu niso hitro pokorili, in takó se je razširjalo vse bolj in bolj že davno prigrotovljeno gibanje, ki vidi resnično pravoslavje v obredu in črki. Začela se je huda borba med državno cerkvijo in razkolom, ki do danes ni končana. Koliko je razkolnikov, je težko povedati, ker ruska statistika nas že sama po sebi v vseh takih vprašanjih zapušča. Razven tega bile pa bi vse oficijalne številke neresnične, ker mnogo razkolnikov je tajnih, nekateri celó izvršujejo obrede v pravoslavnih cerkvah, da se ne bi podvrgli neprijetnostim, in najboljše dohode dobivajo državni svečeniki v takih krajih, kjer je najmenj ali celó nič pravoslavnih kakor v Saratovski in Tambovski guberniji. Razkolniki namreč duhovnike podkupljujejo, naj jih pustijo na miru, ne tožijo uradom! To še ni vse, kar služi v sramoto oficijalni cerkvi, celó v Lenderovo knjižico «na Volgê» popale so te-le vrstice (str. 156.): »Grustno (žalostno), čto pravoslavnye svjaščenoslužitelji s materialjnimi nuždami svojich cerkvej i s ličnymi (osebnimi) dělami prinuždeny obraščat'sja k raskolnikam i podčas (semtertja) vymalivat' u nich posobija (podpore)«.

Računja se razkolnikov navadno 12 milijonov. Med njimi samimi je zopet mnogo sekt, že v tem kraji okoli petnajst. K tem razkolnikom pa se ne smejo prištevati novotarske, navadno bolj ali menj racionalistiške sekte, kakor molokani in drugi, ki imajo tudi v takih krajih mnogo privržencev. Razne sekte so jedine le v sovraštvu k državni cerkvi, med seboj pa živijo v večnem razporu. Najoriginalnejša pa je za Avstrijca tukaj vest, da prvo mesto zanima sekta, ki se zove »avstrijskoe soglasije« ali prosto »avstrijcy«. Spomnite se, da ste se nekđaj v domovinskem zemljepisji učili, da živi v Bukovini nekoliko tisoč Vêlikorusov, Lipovancev imenovanih, ki so nekđaj tja pribežali pred preganjanji. Ti in bržkone tuđi špekulativni knjigotiskarji so začeli v Bukovini in Galiciji tiskanje »staroobrjadčeskich« knjig, izdaval se je celó (in še se morebiti izdava, jaz sem videl v Petrogradu

le nekoliko starih letnikov) cerkveni časopis »Staroobradec«. Sploh se je »staroobradčestvo« na avstrijskih tleh nekako organiziralo in tukaj na Volgi v Čeremšanu živijo danes »lžecpiskopi«, ki stavijo svečnike za volške razkolnike od Nižnega do Astrahani, kateri so prijeli »avstrijskoe svjaščestvo«. Z menoj razgovarjajoč se jako razumen uradnik, ki kraj dobro pozna, vidi — in ž njim bržkone tudi mnogi drugi Rusi — v vsem tem avstrijske intrige. Smešno! Dajte jim doma svobodo in gotovo ne bodo hodili takó daleč svojih izdanih tiskat in se posvetovat. Verska svoboda, katero garantira avstrijska konstitucija že desetletja vsem državljanom, vendar ni izmišljena zaradi par tisoč bukovinskih razkolnikov, kakor tudi zavoljo njih ni odpravljena cenzura. Razkol se imenuje navadno »nevêžestvo« (nevednost) in v Povolžji je pre »samyj (najbolj) temnyj« domá. Mojim rojakom bode se marsikaj res posebno čudno zdelo. Kdo n. pr. vidi pri nas kaj v verskem oziru važnega v tem, če se národ navadno trikrat križa, t. j. na čelu, ustih in prsih, gospóda pa navadno dela véliki latinski križ; koliko prstov se pri tem rabi, o tem pri nas pač redkokdo kdaj misli. Za razkolnike pa je »dvuperstie« dogma proti pravoslavnemu trojeperstiju. Ravno takó mi ne moremo lahko razumeti dogmatičnega spora o pisavi »Jisus« ali »Isus«, o dvakratni aleluji i. t. d. Pri nas se že ne bi našli ljudje, ki bi še prepisovali razne bogoslužbene knjige zaradi tega, da bi se ne ukral v nje Antikrist. Ali mnogo tega je oficijalna cerkev sama kriva, ki ni umela pred 200 leti k primirjenju nagnjenih duhov pomiriti, in se potem sama drži formalizma, takó da je dandanes vsaj v nekaterem oziru celó niže razkola; v razkolu je vsaj živo versko življenje, katerega v prvi ni; to dokazuje pojavljenje zmerom novih in silnih sekt n. pr. štundistov v južni Rusiji, katerim oficijalna cerkev ne zadošča. Razven tega so med razkolniki brez dvojbe domá pobožnost, poštenost in krščanska pomoč bližnjemu. Národno blagostanje je med staroobredci veliko in njih vpliv preobladuje v tem kraji popolnoma. Za Voljskom so mi pokazali vilam podobne stavbe razkolnika milijonarja, ki ima več luksirnih parohodov in ladij. Mož je visoke starosti in ne zna ni pisati ni brati. Nikake knjige se pri njem ne vodijo; vse se zaznamuje »na birk« (tatarska beseda, pomenja blizu to, kar pri nas »rovaš«) in vendar pri ogromnem prometu ni nikakih sleparstev, gospodar se lahko na svoje prikaščike celó zanaša. Posebno zanimivo še je pri tem bogatci to, da je sezidal razven cerkve svoje sekte tudi pravoslavno in »edinovêrčesko« (jedino-verci so v pravoslavji to, kar unijati v katoliški cerkvi), da bi se mu ne bilo bati uradniških nadlegovanj.

Mnogo starega se je pri razkolnikih ohranilo tudi v šegah, in tu se more rusko življenje študirati, kakeršno je bilo pred stoletji. Vender ni lahko v njih domačega bitja ugledati; iz umevnih vzrokov so razkolniki tudi do svojih rojakov nezaupni. Vender že dandanes tudi v tem mnogo znamo, posebno iz lepe knjige, katero je že pred dvajsetimi leti napisal daroviti pisatelj Melnikov, ki je služil v ministertvu notranjih stvari »po dëlâm raskòla« in tedaj imel priliko razkolnike dobro in tudi domá izučiti. Njegove národopisne povestne črtice zovejo se »Na gorâch i v lêsâch«. Ali prvikrat knjiga ni imela posebnega uspeha. V tem pa se je oživilo zanimanje za národno bitje in rusko starino in novo izdanje je v zadnjih letih vzbudilo veliko zanimanje. Celó sodóbní nazadnjaki, katerim je oficijalna cerkev vrh dovršenstva in ki razkol samó »trpijo«, oduševljajo se zánj kakor rusko posebnost in protitežje »Evropi«.

Po poti k poslednji postaji, ki se oficijalno zove »Ekaterinoštadt«, v národu pa Baronsk, vidimo na ravnem levem bregu célo vrsto večjih in lepo ustrojenih vasij s cerkvami in zvoniki, ki vam niso neznani. Le neizmerno število mlinov na sapo zdi se nam čudno. Tukaj so cvetoče nemške kolonije iz Katerinskih časov in tudi omenjeni Ekaterinoštadt na pravem bregu, h kateremu se ne moremo celó približati, takó da je pristanišče precëj daleč od njega v vodi, je čisto nemški. Nemških naseljencev je v Saratovski guberniji okoli 200.000; zanimivo je to, da so tukaj protestantje in katoliki skupaj, kar je redkost na Ruskem, ker katoliki so bili zmerom strah za ruske državnike in národ. Saratovski uradnik, ki je z menoj potoval, mi je na vprašanje, kakó ti Nemci živijo, odgovoril takó: »Kmetje kakor ruski, samó da so vasí lepše, hiše »po búljše (večje) i čišče«. Poleg čaja pijejo še sevéda kavo. Iz Ekaterinošadtá sta bili na parohodu tudi dve gospo dičini. Akoravno sta dobili višje obrazovanje v ruskih ženskih gimnazijah, zapazil sem posebno v jedni zdajci čisto »deutsche Jungfrau«. Izenadilo me je, da nimata nikakega pojma o tem, odkod so prišli njiju predniki; to vprašanje se jima je celó čudno zdelo. Vender pri jedni je bilo švabsko narečje precëj slišno. Iz razgovora ž njima sem se prepričal, da živijo blizu takó, kakor so nemški meščani živeli pred sto leti, ko je Voss pisal svojo »Luiso«. Tudi popóldnevni ženski »Kaffeetratsch«, ali »Kaffeekränzchen« kakor mi je jedna hitro popravila negalantno mojo besedo, preselil se je semkaj. Šole imajo nemške, skupne za obe veri, ali versko čustvo je pri vseh živo; moji sorazgovornici, katoličanki, ki spadata v Ekaterinošadtu k manjšini, sta mi jako hvalili svojo cerkev; za nje lepoto in petje mnogo skrbijo.

Ruski se v narodnih šolah nekoliko tudi učijo, vendar bolj potem v praktičnem življenju in v srednjih šolah, katere navadno pohajajo v Saratovu. Ali tudi v Reval in Rigo pošiljajo roditelji svoje otroke v nemške zavode. Bavijo se priseljenci v tem mestu s trgovino in rokodelstvi, ali tudi k razumništvu stremi se jih nemalo.

V novejšem času, takó so mi pripovedovali sopotniki in tudi sam sem že precěj o tem čital — začela se je nedovoljnost med nemškimi priseljenci, ker so se jim uničile nekatere »privilegije«. Najmenj so se mogli sprijazniti s vseobčo vojaško dolžnostjo (od l. 1874.); ko so se preselili na Rusko, dobili so res svobodo od nje na sto let, ali ta so že tudi potekla. Mnogi so svoja posestva, vredna po 30.000 rublj., prodali za 6000 in odpotovali v Ameriko ali večinoma se zopet ubožci vrnili in služijo zdaj pri svojih rojakih. Očita se jim tudi, da niso imeli na ruske kmete nikakega vpliva in da se z ruskim elementom premalo zblizujejo. Prvo očitanje je po mojem mnenju brez zmisla, ker učiti se mora vsakdo sam. Obrusenje pa ovira njih skupnost in oddaljenost, po jedni strani Volga, po drugi pa tudi Rusov ni blizu; po tem sevéda višja kultura in šole, katere so si Nemci vselej osnovali, kjer koli so se naselili, na svoje pomočke in to navadno v krajih, kjer ruskih šol ni bilo in jih še ni. Skupnost in oddaljenost so pa pregrešili organizatorji kolonizacije; ali takrat še narodnega vprašanja po naših sedanjih pojmihi ni bilo in sploh tukaj Nemci tudi niso nevarni. Več zlá so napravili Bergi in drugi nemški administratorji, ki so mnogo zakrivili poljske upore (Slovani naj ne pozabijo, da se na Ruskem nič ni godilo in se še ne godí brez Nemcev, generalov še je n. pr. v Rusiji zmerom več nemških nego v Avstriji slovanskih!), v našem veku na Poljskem, kamor so naselili mnogoštevilne nemške kolonije kakor protitežje poljskemu elementu; z znano »deutsche Treue« so hoteli pri tem služiti svojemu carju (Nemci so prej služili le »carjù, a ne Rusiji«) in takrat še idealnemu »Vaterlandu«.

Še jedna za slovansko vzajemnost jako žalostna misel se mi je tukaj nehoté vrivala. Na Ruskem je še povsod toliko zemlje in slišal sem že Ruse same vprašati, zakaj se Slovani k njim ne selijo. Razven Čehov še drugi Slovani nimajo te potrebe, ti naj le skrbijo, da se drugi ne bodo med njimi naseljevali. Ali Čehi bi res lahko iskali tukaj svoje nove domovine namesto Amerike. To vprašanje je tudi dr. Rieger na slovanskem shodu v Moskvi l. 1867. izprožil in sedanji podpredsednik »geografičeskago občestva« (predsednik je jeden iz vélikih knezov), senator Semčnov je vstal in odgovoril: »To je mogoče, Volynj bi bila po svoji lézi za Čeha primerna«. In res v za-

četku 70tih let se je preselilo na Volynj okoli 15.000 Čehov. Kaj se je pokazalo? Ko ne bi čital oficijalnega tiskanega poročila jednega iz uradnikov sv. sinoda »Čehi na Volyni«, ki pa ni v prodaji, pač ne bi verjel, da je kaj takega mogoče. Dotični gospod se sprva kar čudi visoki kulturi teh kolonij, oné so celó višje in že po zunanosti prijetnejše od nemških (Nemcev je na Volynji 100.000!) »Ali čemu taka kultura tam, kjer ima ruska država celó druge naloge?« Tudi Čehi niso samó kar nanagloma obruseli, ampak pri njih vlada celó »faljšivoje nacijonalnoe čuvstvo.« Kakó je mogoče obruseti čez noč na Volynji, kjer vélikoruskega elementa sploh ni, v ekonomičnem in kulturnem oziru pa tudi Vélikorusi ne morejo na Čehé vplivati, ker so Čehi dosti omikanejši. Ali še večji greh obstoji v tem, da se niso brez vseh okolnostij popravoslavili. Že za Aleksandra II., ko so vladala liberalna načela, niso se Čehi mogli naseliti kakor katoliki, ker posebna odredba, ki je obrnjena proti Poljakom, prepoveduje katolikom (svojim državljanom!) pokupovati zemljo na Volynji. Uradniki, posebno zdanji petrogradski »gradonačalnik«, generallejtnant Gresser, takrat še polkovnik in »činovnik osobennyh poručenij« pri kijevskem generalgubernatorji, napravili so iz njih — husite. Bil je celó namen vnesti ž njimi razkol med katolike na Ruskem! Ker pa husitizem ni zapustil organizacije, začeli so po takem nekateri sprejemati ustav čeških bratov, drugi so postali evangeliki, tretji kalvinisti, četrti starokatoliki in večina, dve tretjini, ostali so katoliki, taki kakeršni so Čehi brez fanatizma, kar dobro vé tudi omenjeni sinodalni uradnik, ki je sam opazil, da so oni »samýj smirennýj element« (najkrotkejši), ker vsi drugi so preje že fanatiki. Mislil bi si po takem vsak pameten človek: pustimo jih tedaj na miru. Ali logike »činovniki« ne poznajo. Sklep je celó drugačen: »In mi po takem ne moremo razumeti, zakaj se pravoslavno duhovništvo ne približuje temu elementu in ne vpliva nánj?« (Citati so mi dobro v spominu, sicer pa ob priliki lahko poslužim z izvirnimi izrazi.) In takó se plete ta stvar dalje; Čehi zahtevajo češki jezik pri božji službi, kar je celó prav in prirодно, olajšanje postov itd. Nekateri so se tudi v Ameriko preselili. Sicer pa »po policejskim (!) svédenijam«, kakor sem letos v časnikih čital, pre v poslednjem času vender mnogi prehajajo. Morebiti bode po takem tudi skoro uničena odredba, po kateri je letos ministerstvo notranjih stvarij prepovedalo jim (tudi že ruskim državljanom!) nakupovanje novih zemelj. Takó še je končal prvi poskus, ker je Rusija v konci 19. veka v marsičem niže, nego je bila v 18. Nemci vseh vér in sekt so se lahko vedno na Ruskem naseljevali, le

nekoliko tisoč Slovanov se ne more v konci 19. veka zaradi svoje vere! Taka Rusija sevéda ne more igrati vloge v slovanskem svetu, kakeršno bi lahko, ko ne bi imela takih in drugih enakih načel. Te je treba znati in takoj razumete nje neuspehe posebno v Bolgariji.

Volga se zmerom bolj razširja in pred samim Saratovom nas ovira velik polotok, da ne moremo naravnost k njemu. Delamo velik ovinek in imamo priliko dolgo občudovati pravo »stolico Povolžja«. Ona sama se posebno pri nabrežji precěj povišuje in za njó je nekoliko lepo razporeženih hribov, ali po tukajšnjem nazvanji »gor«, ki so na podnožji tudi gосто naseljene z delavci in obrtniki, o katerih se po takem govori, da živijo »na gorách«.

Saratov je že od daleč jako predstaviteljen in gotovo najlepše mesto vsega Povolžja. Jaz sem se iz dalje le čudil gósti megli od — praha, katero sem tudi nad njim zapazil, in bila je taka, da sem sprva mislil na pravo. Ta nedostatek se tudi tukaj ne dá odstraniti (sicer se tudi nad zapadnimi mesti razprostira taka izdima), ali drugače se kmalu prepričate, da ste v mestu, ki nosi v vsem nekaj stoličnega na sebi. Ulice so ravne in široke, dobro tlakane, pomost (trotoar) je pred mnogimi hišami od asfalta, mnogo hiš je prav velikih in precěj se jih odlikuje tudi po svoji arhitekturi. Velike ulice »Némeckuju« in »Moskovskuju« ogledujete si z veseljem. Bogastvo v prostoru je jako dobro porabljeno in takó nahajate po nekih ulicah male drevo-rede, okoli mnogih domóv pa vrte. Povsod zapazujete tudi čistost in red. Z gostilnico sem bil dosti zadovoljnejši nego v Moskvi. Tudi čistost in sploh zunanost vagonov na tramvaji in nje voznikov in konduktejev bi si lahko Moskva vzela od Saratova v vzgled.

Takisto umstveno življenje tukaj lepo napreduje. Saratov je poleg obeh stolic jedino rusko mesto, ki ima umetnostni muzej višje vrste pod imenom »Radiščevskega« (mestnih umetno-industrijalnih je več). Glavno zaslugo za njegovo ustanovljenje ima namreč Saratovec, profesor petrogradske akademije umetnosti, marinist A. P. Bogoljubov, vnuk A. N. Radiščeva, ki je napisal imenitno »Putešestvie iz Peterburga v Moskvu« (l. 1790.). Bogoljubov mu je sam podaril mnogo svojih slik, potem slike in druge predrete svojih zbirk, mnogo kopij iz petrogradskega Ermitaža je daroval car Aleksander III. Vidite tukaj zanimivo zbirko izdelkov od raznih kamenov in še marsikaj umetniškega, ruskega in tujega. Turgenjevi pariški prijatelji so tudi semkaj poslali pisalnik s tintnikom in peresom, atere je véliki pisatelj pred svojo smrtjo rabil, in njegov naslanjáč. Vse je razstavljeno v pri-

mernih in svetlih dvoranah. Mnogo prostora je še praznega, muzej se je odprl komaj l. 1885. V poslopji vidite tudi začetke risovalne šole tamošnjih ljubiteljev. Na drugi strani poslopja je »Gorodskája publična ja biblioteka«. Šteje 6000 nazvanij, katera nahajamo v tiskanem katalogu. Ona ni sistematično, ampak slučajno pokupljena, vendar čitateljev sem tudi v te vroče dni mnogo tam našel, posebno v sobi za časnike. V koridorih so me iznenadile mnoge tablice, na katerih so narisani vsi rezultati zemske štatistike saratovske gubernije. Po barvah se lahko hitro prepričate, koliko naseljenja v raznih delih kraja zna pisati in brati, v čegavih rokah je zemlja i. t. d. Mesto ima tudi jako veliko gledališče, v katerem se pa poleti ni igralo.

Vse tri krščanske vere imajo tukaj prav lepe cerkve. Pravoslavni sobòr je visok in svetel, bogato olupšan z zlatom in srebrom, ali ne preobložen. Čudil sem se le temu, kakó je razmerno tudi on majhen. Iznenadila me je v Povolžji katoliška katedrala; nisem znal, da je tukaj škofovski sedež. Namenjen je bil pravo za pravo Krimu v Tiraspolj (škofija se zove tiraspoljska), ali vladi se napósled tam ni zdel primeren in premestila ga je semkaj.

Tiraspoljski škof ima svoje duše med nemškimi priseljenci, v Krimu in na Kavkazu; v mestu samem je tudi precèj Poljakov na službah. Katedrala sama, posvečena sv. Klimentu, zapustila mi je jako prijeten spomin; na svoje troške so si verniki postavili za 53.000 rubljev res lep hram božji. Najbolj pa me je razveselilo, ko mi je poljski kanonik v ruskem mestu pripovedoval, da so umetne slike, ki bi delale čast vsakemu italijanskemu slikarju, delo čistega saratovskega Rusa. Takó že Rusi lahko vračajo zapadnim svojim učiteljem in tukajšnjim katolikom se tudi lahko njih tolerantnost šteje v čast.

V Saratovu tudi industrija jako napreduje, posebno razvito je delanje olja. Za tukajšnje zavode se dostavlja v letu 1580 pudov solnčičinih sémen. Rad bi videl polja, kjer jih toliko rase! Treba je namreč znati, da še razven tega solnčična sémena zoblje celó v Petrogradu vsa »černj« (nižji národ), ki dela ž njimi po ulicah in tramvajnih vozovih strašne smeti; posebno v Moskvi lahko s takimi luščinami posuti zapustite vagon. Tudi gospodičine višjih krogov, še celó Nemke, vsaj tajno zobljejo ta priljubljeni sad.

Pri Volgi vidite dva velika parna mlina; postavila sta jih sevéda Nemca, Reineke in Šmidhof in pri jednom je delovodja Čeh z nemškim imenom. Ostroumni tramvajni konduktér mi je opazil: »Kdor prvi pride, ima dobiček; a onadva se nista bala vložiti svojega kapitala v novo podjetje in uživata zdaj svoj sad«.

Da je tukaj Nemcev vse polno, je čisto umevno. Vsak, kdor si prigospodari na kmetih kapital, stremi se v Saratov kakor trgovec ali fabrikant, ubožnejši zopet kakor obrtniki. Začuden gledate v razstavnem oknu specialno nemškega knjigarja šolske knjige »für die Schulen an der Wolga«, celó svoj »Wolgakalender«. Še celó blaženo »nemško« pismo se je semkaj zablodilo, ruski notar ima tudi nadpis: »Notarius Dyboff«. Omeniti še hočem originalni nadpis: »Pivnaja zala | »Ljubi (!) otečestvo | Lieb' Vaterland«. Bržkone je Nemec s to tablico že precèj pozabil svoj jezik. V Saratovu sevèda vsi tudi ruski govoriijo. Sploh Nemci se neizmerno akomodirajo razmeram, če je treba. In Slovan, ki zajde semkaj, mora nehoté priznati, da se ima Saratov za svojo lepo zunanost zahvaliti tujemu elementu, kakor polruski Petrograd in celó neruska Odesa. In kdor ima oči, da vidi, zopet se lahko prepriča, da se je silnega kulturnega elementa treba braniti s kulturo, z napredkom in delom. Da se zapadni in celó južni Slovani od Rusov ne morejo v tem oziru učiti, tega mi pač ni treba poudarjati.

VII.

Od Saratova nazaj v Sundryj.

Od Saratova pelja tambovsko-saratovska železnica naravnost v Moskvo. Ali od naših rubljev in kopejk ne bode državi dosti boljše, ki je morala to železnico v svoje roke vzeti, kajti dokler je bila v upravi akcijonarjev, bogatili so ti pridno sebe, država pa je priplačevala kakor pri mnogih drugih od nje garantiranih železnicah. In kdo se bode dal zdaj poleti v kletke, hočem reči vagone, zapirati, če tudi pride nekoliko prej v Moskvo! Jaz sem se napósled zopet odločil za vódni pot. Na peti dan sicer pri nepretrganem potovanji pridemo do Nižnega in na šesti v Moskvo, ali saj sem vam že dokazal, da je nekolikodnévno potovanje na Ruskem igrača. Peljimo se nazaj, da vidimo še jedenkrat kraje, katere smo prvikrat malo pogledali ali pa celó prespali. Sveži zrak nam je zagotovljen, društva ne bomo pogrešali in od parohodne kuhinje se je težko posloviti že zavoljo dobrih volških rib, ki nam tukaj posebno dišijo in imajo tudi krščanske cene, česar že v Moskvi več ne najdemo.

Pri izbranji parohoda sicer nisem imel sreče; ko bi bilo mogoče, tožil bi društvo »Samolet« za zlorabljenje Gogoljevega imena. Jaz sem namreč verjel imenu in mislil, da mora »Gogolj« biti podoben »Lermontovu« in »Puškinu«. Vender videl sem še zopet parohod stare konstrukcije in vreme je bilo hvala Bogú zmerom lepo, takó da je

bilo lahko se svobodno izprehajati po velikem delu popolnoma odkrite palube.

To svobodo sem z mnogimi drugimi pasažirji tudi pridno užival. Strmel sem v to neizmerno »šir' da glad', božju blagodat'«, s prostim in oboroženem očesom ogledaval bližnje in daljne kraje, dihal sveži zrak in imel veselje z lepimi nočmi. Večkrat srečate pasažirne in še več tovarnih parohodov, ki časih celo vrsto ladij za seboj vlečejo, čudite se, kakó se parohod strese od valov, katere reže srečujoči, kakó vas zavoljo nevarnih mest vozijo sem in tja; tu vas zopet zanimajo ribiči, tam razne vóдне ptice, ki si tudi plena iščejo, in po nekotikih urah navadno prihajate na kako postajo in tu se razvija živahno življenje. »Živi tovar« se trudi kar najhitreje izstopiti, na bregu pa že stojijo drugi, ki komaj čakajo na borbo za boljše mesto. Čudite se krepkim nosilcem, posebno Tatarom, ki vzdigajo, prinašajo in odnašajo strašne teže. Od svetá tudi niste popolnoma odtrgani, mestne in stolične časnike vam prinašajo na parohod, še razno národno literaturo s strašnimi podobami vam prodajajo navadno Tatari, dà, celó s svetim pismom trguje Mohamedov poklonik. Tatari so namreč potujoči kramarji prve vrste in tudi v obeh stolicah pozovete z dvora »knjazja« (te Tatаре res zovejo — kneze, kar je karakteristično za zgodovino ruskega plemstva) kakor pri nas Žida, da mu prodaste staro šaro.

Priznati pa moram, da bi se ljudem, ki bi iz naših krajev meni nič tebi nič semkaj popali, ne moglo tukaj posebno ugajati. Kaj smo mi privajeni za nekoliko ur videti, kake izpremene v kraji in ljudeh! Tu je priroda čisto drugačna, bolj ali menj jednolična; mnogo še je celó prvobitnega, ali ravno to ima tudi mnogo zanimanja vrednega na sebi, posebno pa vam imponira povsod ogromnost raznih podob. Ti mo-gočni valovi, ti logi ob ravnem bregu, ti hribi ob pravem, velike šume in lesi, neomejenost obzora, ta tišina, ki vlada tukaj, vse to mora govoriti k duši ruskemu človeku. In jaz sem se vprašal, kakšen vpliv je imela že dozdej Volga na rusko poezijo, na rusko umetnost sploh. Razven še omenjenih bolj národopisnih Melnikovih črtic ni nič posebnega znano od vélikih pisateljev. Še celó národopisnega materijala je iz takó zanimivega kraja kakor Povolžje malo zbranega in tudi semkaj bi se kaka ekspedicija geografskega društva dobro izplačala, kakor se je o svojem času v jugozapadni kraj. V Moskvi mi je potem dober poznavalec svoje literature povedal: Res, razven nekaterih črtic v Puškinovih »Razbojnikih« in jednega smrtnega prizora v jednom romanu Dostojevskega ni ničesar, kar bi bilo vredno omeniti. Celó ruski slikarji-realisti se pasejo v Krimu in po Kavkazu, predstavili so

nam še razne srednjeazijske tipe, ali domačega je tudi od njih še takó malo. Znavši, da je Pypin napisal l. 1885. v »Věstniku Evropy« članek o Volgi in Kijevu, šel sem v Moskvi iskat prvi ruski mesečnik in v julski knjigi našel od najboljšega poznavalca ruske literature in národnosti in velikega kritika potrjeno vse to, kar sem sam le čutil in pričakoval. Povolžje še ni našlo pisateljev in slikarjev svojih. Ali saj nam je Turgenjev ustvaril rusko prirodu, pomisli morebiti kdo bralcev. Turgenjev nam je res podaril toliko prekrasnih slik iz srednjih ruskih gubernij, ali kaj nam pripoveduje Pypin celó o njem z ozirom na Volgo. Ta velem prave Volge skoro videl ni! Na jednom svojih poslednjih potovanj v domovino, katero je o svojem času po nevolji opustil, obedoval je véliki romanopisec s svojimi znanci in se po tem dolgo ž njimi razgovarjal, kar je on takó ljubil. Nekdo iz navzočnih potnikov je začel hvaliti Volgo, takó da so začeli v njem slutiti agenta katerega iz volških parahodnih društev. Takó malo kompetentni so bili ti izbrani umi o Volgi s Turgenjevom vred. Vse to ima svoje vzroke. Rusom je bilo še zmerom treba učiti se na zapadu, rusko omikano občinstvo ima svoje razne potrebe, katerim se domá do naj-novejšega časa ni zadoščevalo in se še ne zadošča (pr. Samarski kurort) in zaradi tega je potovalo in še potuje »za granico« oddihavat ali se popravljat. Zaostalost in nepodvižnost umstvenega življenja sploh je mnogo zakrivila. Spomnite se pripovedovanja mojega, kakó so se ljudje čudili mojemu »Putevodilju po Volgê«. V tem oziru ravno »istinno ruskie« naše dóbe in »slavjanofili« prejšnjih časov, ki so zmerom toliko blebetali o ruski samobitnosti in posebnosti, da Rusija ni Evropa itd. niso skoro ničesar storili, da bi nam v delih pokazali rusko národnost. Po njih mnenji obstoji le tú posebno v samodržavji (absolutizmu) in v vsem, kar je v zvezi ž njim, ker v tem se Rusija res od Evrope različuje, samó to tudi ni nič originalnega, ker za vzgled je služila znana nemška, špeciálno pruska policijska država. Sevéda samodržavnikom je razvitje umstvenih sil tudi nevarno in od tega trpi ruski národ povesod.

Vender po tem dolgem poti vam ni treba biti samemu in zamišljenemu. Na parohodu imate mnogo in raznih ljudij in ni težko seznaniti se, s komer se hočete. Posebno če se nekoliko dnij vozite, tedaj znate že drug drugega in razgovor se sam ob sebi začne brez posebnih formalnostij; skoro skupaj zajutrkuje, obedujete in pijete čaj; mnogo pasažirjev vozi s seboj čaj in sladkor, podajo vam »kip-jatòk« (krop), skoro se zavarijo listi kitajske rastline in zdi se vam, da ste kje na kakem večeru, kakeršnim ste navajeni iz Petrograda.

Razgovor se véde v vsem, o velikih in malenkostnih vprašanjih, o bivših in sedanjih časih, o ljudeh in krajih. Meni vsaj nikoli ni bilo dolgočasno. Tu čutite veljavo vélikega jezika, ko se lahko razgovarjate z razumništvom stotilijone države in z veliko večino nje národa, in zavirate nekoliko Rusom to prednost. Če poznate tudi malo ruske razmere, ne bode težko pogovarjati se o tem in ónem. Vaši so-razgovorniki so navadno jako omikani, videli so več ali menj tudi zapadno Evropo, Francijo, Nemčijo, Italijo in tudi Avstrijo, posebno Dunaj. Govorijo večinoma francoski, mnogi tudi nemški, vsaj razumejo tudi ta jezik, ker na Ruskem je to, k čemer nas razmere same po sebi silijo, dobrovoljna maksima, da ni pravega obrazovanja brez znanja jednega iz evropskih jezikov.

Hočem vam v kratkem predstaviti nekoliko sopotnikov, v katerimi sem se zabaval nizdolu in na vrh po Volgi.

Prednost pustimo krasnemu spolu. Ženska je na Ruskem nekaj posebnega. Do Petra Vélikega je bila skoro to, kar je pri vzhodnih národih sploh, sedela je v »teremu«, zakrivala lice, bila sužnica svojega možá. Za Petra se je vse to zdajci izpremenilo in kakor v marsičem se je razvila druga skrajnost, čemur je gotovo mnogo pomagalo vladanje petih imperatric preteklega stoletja. Prvi predsednik »Ros-sijskoj akademii« bila je tudi ženska, kneginja Daškova. Takó je ostalo v višjih slojih občinstva in se razširilo na nižje ne samó stremljenje k vlasti, ampak sploh k moškemu delokrogu. Z otroki, gospodinjtvom in posebno s kuhinjo se Rusinja ne bavi mnogo ali pa skoro nič in se celó rada hvali s tem razločkom od »Nemke«. Ker pa brez kakega koli dela nikdo ne more na svetu biti, tedaj je čisto umevno, da si razven vizit išče še drugo polje delavnosti. K temu pa je zopet treba posebnega »umstvenago razvitija« in takó je res žensko srednje in višje šolstvo na Ruskem na visoki stopinji. Zaradi tega je zopet kakor povsod strašen prepad med inteligencijo in národom. Ali pustimo zdaj to vprašanje in pomnimo fakt, da nahajate na Ruskem »ženščine vrače«, katerim se ne godí slabo in ki so si zaupanje zaslužile, da so v národnih šolah učiteljice v ogromni večini nadučiteljice (vsaj v Petrogradu in Moskvi), da najdete žensko v učenih društvih in po raznih pisárnah. V poslednjem času se je sicer začela mogočna reakcija, ki je nekoliko v zvezi z občo reakcijo, nekoliko pa ima menda tudi druge vzroke. Takó se sedanja imperatrica trudi »rusko žensko vrniti zopet rodbini«. Ženski medicinski kurzi so že nekoliko let zaprti, ravno takó višji ženski kurzi provincijalnih mest in tudi petrogradski že izumirajo. Bode li to prerrojilo rusko žensko, to je sevéda

drugo delo; na vsak način ostane »ženski vopros« (vprašanje) na Ruskem bolj žgoč nego kjerkoli in med ruskimi ženskami boste srečavali zmerom jako različne tipe. Navadno nahajate menj nežnega, ukusnega, z jedno besedo ženskega, ali tudi popolne nasprotnosti se nahajajo in zunanost vas večkrat jako zmoti. V obče pa imajo vse ruske ženske primerno več značaja (karaktera) nego moški, več srčnosti in svobodnega obračanja, nego smo jim mi navajeni, in se odlikujejo z zanimanjem za razna vprašanja.

Tako je mene n. pr. zanimala na parohodu elegantna dama, oblečena in frizirana po najnovejših francoskih modah. Ker ima malo deklico s seboj, zdela se mi je gospá. Vender sem se motil, resna gospodičina je vodila sestrico svojo v Moskvo k zdravnikom in se zdaj za kratek čas po malem pelja v svoj — Astrahan. To mesto na ustji Volge, kjer že živí zmes vseh vzhodnih národov, Tataři, Kalmiki (verniki Dalaj-Lame!), Armenci i. t. d. in ima pre najslavnejši prah z drugimi vzhodnimi svojstvi, ima že v svojih zidovih po takem tudi prave aristokratke po zunanosti. Čudimo se ji še bolj, ko se prepričamo o nje resnični omiki; ona ni zastonj videla raznih evropskih mest in krajev, tudi Meran. Vender kakor krasotica, ki ima gotovo tudi primerno premoženje, izbirala je bržkone mnogo in sedi že predolgo »v dévkach«. Da že svet vsaj nekoliko zaničuje, prepričate se hitro, ko vidite v nje rokah Schopenhauerja v ruski prestavi. O ti pesimistični filozof, koliko nelepega si ti napisal o ženskih bitjih in vender imaš še celó v Astrahani svojo poklonico!

Druga dama z nekaterimi mlajšimi spremljevalkami je zopet po zunanosti ravno nasprotna prvi. S krasoto ni obdarovana, lase ima kratko ostrižene, oblečena je prav prosto in lahko, kadí cigarete, razgovarja in giblje se precěj svobodno, sploh podobna je bolj moškim nego ženskam. Vender po mišljenji ni taka »Žensčina molodéc« (junak) ali pa »nihilistka«. Omikala se je v aristokratskem petrogradskem zavodu, kjer je bil razgovorni jezik francoski in nemški, in ni slabo omožena v drugem konci evropske Rusije, v severovzhodni Vjatki. Ona ni nasprotnica ženskemu umstvenemu razvitju, ali ne smé se pretirati, ker večinoma ženske le ne morejo porabiti znanja svojega in takó so najnesrečnejša bitja na svetu. Skrajnosti so dovele že tudi k drugi skrajnosti, da mnogi v ženski vidijo le »samko« (med pisatelji posebno imenitni romanopisec grof Leo Tolstoj uči: ženska naj samó rodi). Najbolj posrečile so se učiteljice, oné se dosti bolje z národom razumevajo, popolnoma ž njim uživijo in so zavoljo tega tudi priljubljene med národom. Učitelji so navadno pijanci. V taki samoti, v kakeršni

mora ruski učitelj živeti, se meni poslednje tudi ne zdi čudno. O drugih vprašanih sem slišal iz nje ust jako resnobna mnenja. Meni je redko kdo kakor ona, ki ni brez vere, slikal takó slabosti svoje cerkve, neomikanost in lakomnost svečnikov, njih brezvplivnost na národ, formalizem v božji službi. Da se na Volgi še nahajajo pogani in da drugi inorodci večinoma niso dosti boljši, to ji tudi celó ne ugaja; ona sama je imela nekoč 14 dnij péstunjo, ki si je od lesá izrezala božka. Zanimivo je tudi nje pripovedovanje, kakó je poslednje poljsko vstanje koristilo Vjatskemu kraju; mnogo inteligentnih Poljakov je bilo tja poslanih v pregnanstvo in ti so v kratkem času dosegli velikanske uspehe v civilizaciji prejšnjih šum in puščav.

Tretja ukusno oblečena dama, še zadosti mlada, pokazala se je najkompetentnejša v ženskem vprašanji. Ona služi zemski upravi v S. pri nje knižnjem skladu. Mnoge iz svojih nekdanjih idejalov imenuje nepraktične. Služi si 25 rublj. na mesec; dela ima res malo, navadno po 3 ure in še to ne zmerom, lahko reče samó 3 mesece, sploh svobode ima mnogo, takó da še more po stráni poučevati. Višja ženska omika se ji zdi zdaj ponesrečena, ker je preteoretična, praktični predmetje se zanemarjajo in celó zasmehujejo. Iz ženskih rokodelij se v ženskih gimnazijah nič ne uči. Naša znanka je imela srečo biti v syzranjski gimnaziji, po nje mnenji najboljši v Povolžji, kjer je ravnateljica gospodičine vzpodbujala k umetnemu šitju. »Takó sem se vsaj necemu naučila in to mi je po tem večkrat jako dobro došlo. Mé dobivamo malo plačo in še večino te moramo nositi šiviljam, ker si ne znamo ničesar samé prirediti«. Ženski trud se ne izplača in se tudi ne išče. V zemski upravi ona služi sama, nekatere dame so pri železnici, le učiteljic je mnogo. Nekaterim nekdanjim idejalom se smeje: »Mé smo nosile na kratko ostrižene lase v dóbi, ko so si moški puščali dolge (to je bil namreč zopet znak moške genijalnosti), nosile smo razcapano obleko in bile sploh zanemarjene«. Iznenadilo me je priznanje, da ji je bilo sprva jako neprijetno z moškimi skupaj služiti, in da ima zdaj, hvala Bogú, svojo pisárno.

Z višjim uradnikom, najčistejšim Rusom po duši in telesí, potujeta žena in hči, ki sanjata le o zagraničnem življenji. Hči se je učila za pevko na Dunaji in v Italiji in pela celó v Trstu. Z materjo sta bili tudi v Rimskih Toplicah, pri izletu v okolico našli sta celó v kmetskem dómu klavir in zapazili sploh pri nas veliko ljubezen do petja in godbe. Meni ne more prav verjeti, da se ne čutim od Rusije posebno razočarovanega, če primerjam naše življenje s tukajšnjim, posebno pa, ker sem takó dolgo živel na Dunaji, kateri kakor vsem

Rusom tudi nji neizmerno ugaja. Težko ji je dopovedati, da jaz nisem s posebnimi fantazijami semkaj pripotoval, da sem se sčasoma privadil Rusijo z zgodovinskega stališča soditi in da napósled ima vsak kraj kake posebnosti.

Žena jednega iz kapitanov mi je bila zanimiva po tem, ker svojega moža zmerom spremlja in zatorej potuje neprenehoma od Nižnega do Astrahani in nazaj od sredine aprila do sredine oktobra. Pri dveh trgovskih hčerah, že tudi po pariških modah oblečenih, opazoval sem v razgovoru meni nerazumen smeh; dolgo na Ruskem živeča Dunajčanka in nje obrusela hči sta mi potem v Moskvi razjasnili, da je to v nekih ženskih krogih šega in da ženske rade ž njim pazljivost náse obračajo.

O vseh razgovorih z gospodi poročati in jih opisati bilo bi preveč. Ako bi o tem začel, moral bi se tekniti najrazličnejših in najzložnejših vprašanj. Posebno velja to o raznih predstaviteljih reformne Rusije, o ljudeh, ki so že vzrasli pod vplivom ali pa celó pomagali blage namene Carja osvoboditelja izvrševati. Tu imamo pred sabo senatorja, ki je mnogo vplival na usodo kmetskih vprašanj, tu bivšega vseučiliškega profesorja zapadnih literatur, neizmerno simpatičnega moža, ki zapadnim Slovanom zavida lepe kraje, katere so si oni vzeli in Rusom pustili najslabše, tu više-sodske uradnike, ki delujejo v »glasnem« (javnem) sodu in bodo skoro v pozabljenje spravili klečeplaznike in podkupneže starih zlatih časov, tam bivšega župana jedne iz volških stolic, ki je preštudiral mnoga evropska mesta, tu zemskega zdravnika, ki vam slika, kaj so zemstva storila za národno zdravje, sevéda z velikimi žrtvami, ker zdravniško pomoč in zdravila dobiva ruski kmet popolnoma zastoj. Simpatičen je tudi višji finančni uradnik, ki služi od l. 1851. v Povolžji in torej vé mnogo o njem. Ko je prišel takrat v Samaro, bilo ni tam še nijednega izvoščika, sploh nikakega vozička, le pri gubernatorji je bil — tarantas, t. j. namreč vzhodna nezakrita kočija, če smem takó reči, v kateri se sedí po straneh, takó da si potniki hrbte kažejo. Vse se je v tem času izpremenilo, le on je ostal vedno isti in res je prost in dobrodušen starec v starinski obleki, ali ne starega uma, temveč ima veliko obzorje in mnogo faktičnega znanja. Bog dáj njegovim otrokom, za katere je mnogo skrbel, njegov razum, ker v obleki se že njega ne držijo. Jednega iz sinov, inženirja, dal je v državno službo — zdaj meri z drugimi bodočo sibirsko železnico — ker je tam menj prilike za krajo, kakeršno je on mnogokrat opazoval pri privatnih.

Višji uradnik je tudi urednik jednega petrogradskih mesečnikov. Da zna čas in ljudi, dokazujejo naslov tajnega svetovalca (ne pomenja

sicer také mnogo kakor pri nas) in razni redi, s katerimi sem ga nekoč v Petrogradu videl. Ne manjka mu mnogo do trditve, da je vso Volgo ustvarilo samodržavje. Tam imamo zopet mladega »činovnika osobennyh poručenj« pri enem iz Kaspijskih gubernatorjev, Armenca, v katerem slutijo nekateri pasažiri — Francoza, akoravno izvrstno ruski govori in se dela Rusa, ali njegova živahnost ga res izdaja kakor južana in zunanost dela iz njega nekaj Francozu podobnega. Iz stotisočnih kmetskih Nemcev v Saratovski guberniji bi napravil on hitro čiste Ruse, če bi on bil tam gubernator. Ko mi je sam pripovedoval, da je v mestnem zastopu tifliskem med 72 zastopniki 60 Armencev (poleg 10 Gruzincev, na katerih tleh leži Tiflis, in dveh Rusov, če se ne motim), med katerimi ima 58 vseučiliško omiko, ko sva o tem govorila, kakó imajo Armenci na Kavkazu vso trgovino in bankirstvo v svojih rokah (sedanji ruski minister narodnega prosvečenja, ali bolje povedano zatemnenja, je tudi Armenec Deljanov in také ogromni nazadek ruskih vseučilišč vsaj ne bode zvezan s čistim ruskim imenom!), omenil sem, da imajo Armenci sploh med črnomorskimi národi večjo bodočnost (ž njimi že Anglija intriguje proti Turčiji in Rusiji), zakričal je zdajci: »Kako bodočnost more tak národ imeti!« Koliko jednakih tipov ste že videli? Oni so povsod jednaki!

Oče omenjene pevke, ki le sanja o vsem neruskem, je že pravi čudák. On se veseli, da bode v Rusiji skoro že zopet také, kakor je bilo pod Nikolajem, katerega je on jako ljubil. O tem ne misli, da je takrat konec bil »sevastopoljskij pogrom«. Na Dunaji skoro druga ni videl — njegova debelost in rahlost mu nista dopustili mnogo gibanja — kakor natakárje, katerim se ne more zadosti načuditi, ker jih je za také mnogo gostov také malo in da jeden toliko vrčkov na prste nabere in še ž njimi beži. Da napitn ne dobivajo le nekaj krajcarjev, je že kar čudno. Mož je res zapazil jako karakteristično črto, kajti v ruskih gostilnicah mrgoli natakárjev (ali kakó jih imenovati, Rusi tudi nimajo posebne besede, navaden je »čelovêk«) in redko jih je dosti več nego gostov, kakor je sploh povsod preveč slug, kar je ostanek bivših časov, ko so bili zastonj; pri vsem tem pa še morate ne malo čakati, ker posebni gibčnosti še tudi niso privajeni. Da na Ruskem menj nego 10 kopejk (t. j. po sedanjem kurzu okoli 13, pri boljšem 16 in še več krajcarjev) kakor »barin« (gospod) ne morete »na čaj« ponuditi, s tem se pač dolgo ne morete sprijazniti.

Med drugimi predstavitelji razumništva je bil jako zanimiv mlad pomorski oficir. Iz Petrograda potuje na perzijsko mejo v Astrabad, v strašno nezdrav in neprijeten kraj, ali zato dóbi šestkrat večjo plačo

in to mu je glavno. Če preživi srečno svoje pregnanstvo, bode se smijal svojim bližnjim, ki so v Petrogradu že za vselej od njega slovó jemali, če pa umre, tedaj pa je itak vsemu konec. Da se mu Moskva ni prikupila (ona mu je zamazana, strašno draga in v vsakem kotu prosijo v gostilnici ljudje, o katerih ni vedel, kaj so mu delali: »na čaj by slédovalo vaše milosti«), lahko razumem, ali tudi Nižnij in Volga sama nista napravila na njega nobenega vtiska; le finlandske škere so ga nekoliko navdušile, ko je po njih plaval. Življenje v Kronštadu, morski trdnjavi pred Petrogradom, slika vam kakor jako dolgočasno in strašno; v rodbine priti je tam nemogoče, občinstvo so pravo za pravo sami oficirji in oženjeni med njimi ne vidijo radi svojih tovarišev pri sebi. Pri vsem tem se pa vedno manjša število zakonov. Zdaj vam pové natančno štatistiko, kakó pada število zakonov in kako so še v sklenjenih mnoge neveste vdove, ker te imajo navadno premoženje. In skori konec vsemu temu vidi oficir absolutične in pravoslavne države — v svobodnem zakonu in v oddaji otrok v lastnino vlade. Še nekaj! V navzočnosti omenjene astrahanske aristokratke, kateri je izražal željo, da bi za čas svojega dvamesečnega prebivanja v Astrahani rad se seznanil z ljudmi in rodbinami, pripovedoval mi je, kakó sta se s svojim tovarišem v Moskvi zadržala zaradi znane petrogradske klubne »artistke« (igralko), katero sta slučajno našla. Njegov prijatelj je celó vse denarje zapravil, ostal še je v Moskvi, ker ne more dalje in bode imel hude sitnobe, izgubiti more še mesto, on pa se je vsaj še o pravem času pobral.

Visok mladenič, suh ali bolje povedano izsušen, z upalim, vender duhovitim licem, s »furažko« (v Rusiji neizmerno razširjena kapa, posebno pri raznih uniformah, v obliki pruskih vojaških) na glavi s krvavordečo čez široke žametne hlače spuščeno in z vrvico prepasano »rusko rubaho«, z visokimi in krepkimi čevlji in s podčevko, katero ima navadno le na plečih, od precèj grobega sukna, to je umetnik, pevec, v ruski národni noši. Njegov životopis je že do zdaj zanimiv. Učil se je v Moskvi v »Aleksandrovskem liceji«, jednom iz najprivilegiovanejših zavodov, ali zapustil ga je v 6. razredu, ker se je vljubil, sevéda nesrečno (»ona« je že omožena in da bi bila proza popolna, izprašali še smo od njega, da ima zdaj že tri otroke) in zaradi tega je stopil v donske kozake; od tod je odpotoval s Prževalskim v srednjo Azijo, o čémer izvrstno pripoveduje, brez bahanja, nasproti s kritičnimi opazkami. Po tem je pel nekoliko let v zboru Slavjanskega, prestopil v opero in se je dal letos premotiti, da je šel s tolpo, katero je nabral Ljubimov, po pravem Brandlechner (sevéda Žid!) v Berolin in delj

ruske opere propagirat. Podjetje samó po sebi bi ne bilo napačno, lahko bi imelo uspeh, ali brezvestnost omenjenega Žida, ki ni imel pravih pomočkov in je nabral večinoma slabe provincijalne pevce, provzročila je le blamažo in žal diskreditirala taka podjetja in rusko glasbo za dolgo časa. Tolpa je zapustila s škandalom Berolin in Kopenhagen. Dalje že ni mogla in ruski konzul je moral osleparjene pevce in pevke pošiljati domóv. Vaš junak ni hotel take milosti, zavdinjal se je posestniku ladje z ribjim tovarom kakor nadzornik, in je takó pripotoval iz Kopenhagna v Petrograd. Na zimo hoče že sam provincijalno tolpo osnovati. Živahno in zanimivo pripovedovanje ugaja takó tajnemu svetovalcu, da ga hoče primeriti z njegovim visokopostavljenim strijcem, in ta mu naj priskrbi službo, prav lepo administrativno mogel bi dobiti na Kavkazu. Umetnik nam sevéda po tem ne zatají svojega zaničevanja takih filisterskih svetov. Ta ruski umetnik govóri tudi izvrstno nemški; porodil se je namreč na jednom iz »ostsejskih« otokov t. j. bilo oficijalno in navadno ime do najnovejšega časa, sedaj se rabi bolj »baltijski« in v mladosti ga je usoda zanesla popolnoma med Ruse. Na parobrodu se nahaja tudi mlad Nemec iz njegovega rojstvenega kraja in začel se je med njima oživljen spór o najnovejših centralističnih, nivelirujočih in obrusiteljnih preobrazovanjih ruske vlade, zaradi katerih Nemci takó vpijejo. Za mene v tem sporu ni bilo ničesar novega. Rusija je namreč res začela končno z energijo srednji vek odpravljati v teh gnezdih baronov in pastorjev, čemur je bil že davno čas, ali dela zopet druge pogreške; začela je namreč ubijati svoje sile s pretirano rusifikacijo, ki bode takó brezuspešna kakor večkrat z Dunaja načeta germanizacija Dalmacije, in odbija po takem že od sebe národne elemente, na katere bi se morala opirati, namreč Lotiše in Estonce. Mene so pri tem bolj zanimale fizijonomije navzočnih, jednega iz povolških pastorjev in mnogih Rusov, ki so začudeni gledali svojega nemški govorečega rojaka v národni noši.

Med seboj imamo tudi petrogradskega arhitekta z laškim imenom in laškimi predniki. Ta se je tudi s »kumisom« zdravil, bil precéj časa v Povolžji in ob Uralu in že ne more ućakati svojega prihoda v »civilizovane kraje«, v Petrograd in potem v baltijske provincije, kjer živi ogromno število Petrogradčanov na daćah. On pozna izvrstno Petrograd, natančno vé vse bivše smešne policijske odredbe in hvali sedanje Gresserjevo upravljanje, od katerega pričakuje že skoro tudi prepoved — zobanja solnćnićnih sémen po ulicah. S študenti po mnenji tega v obće liberalno mislećega možá policija pri letošnjih »buntih« ni bila zadosti — stroga! In ji to zopet v hvalo štejem in moram

priznati, da mi je v Petrogradu v to dóbo policija dosti bolj prijala nego rektor in njegovi órgani.

Jeden iz moskovskih vélikih trgovcev zopet ne more zadosti ob-soditi moskovskega oberpolicejméjstra (é jako ozek in visok, ne rib-niški!), ki je na uboge študente dal poslati kozake z nagajkami (re-menčki s svinčenimi kroglicami), s katerimi so jih dobro poklatili; saj je še celó vnuk samega generalgubernatorja dobil pošteno po glavi. Vender v Moskvi so bili profesorji bolj na svojem mestu in tam se je tudi nekaj doseglo. Saratovski kupec, ki je sam za sina v kazanskem vseučilišči trepetal in še trepeče, méni zopet, da je študentom vender treba »brézove kaše«.

Sploh seznanimo se še nekoliko bliže z raznimi trgovci, ki ve-činoma poslujejo na Nižegorodsko jarmarko.

Večina jih je bolj prosta in se strašno dolgočasi; pijejo čaj in tudi pivo, razgovarjajo se in spijo mnogo. Razgovori se sučejo sevéda le o trgovini, žitni létini, o ribolovstvu, ki na Volgi zmerom bolj pada, ker se preveč razbojniški vrši. V svojih nazórih so sevéda konserva-tivni do skrajnosti, ali če so tudi po malem in rahli, razgrejejo se vender lahko. Opazoval sem to neki večer, ko je okončivši moskovsko vseučilišče prirodoslovec, ki je sam vélikoposestnik, izprožil vprašanje o zemljedelskih mašinah in ob občih omiki. Oni so trdili, da večina mašin se tudi v volških ravninah ne dá rabiti, da je delo z nekaterimi celó draže nego z delavci; naš naprednjak jim zopet dokazuje, da so vse rabne, samó da navadno ni ljudij, ki bi znali ž njimi ravnati in bi jih umeli v potrebi tudi popraviti, zaradi česar se po najmanjši ne-sreči morajo vsaj na dolgo brez dela puščati itd. Obča omika je po njih mnenji škodljiva, ker nikdo neče potem delati. On njim zopet razlaga to pogreško, da vsakdo hoče svoje tudi malo znanje imeti drago plačano in da se le malo ljudi uči zavoljo znanja samega, ka-tero bi kjerkoli uporabljali, n. pr. ženske, katerim bi pri gospodinjstvu lahko bilo marsikaj koristno, ali pa večji posestniki, katerim ne pri-haja v glavo, da bi višja zemljedelska omika jim tudi mogla koristna biti in da ravno ni treba, da bi vsakdo, kdor se kaj uči, postal či-novnik; sploh manjkajo Rusom omikani srednji stanovi.

Posebno je mene zanimal mlad in navidezno inteligenčen trgovec. On je završil štiri razrede realke in se z očetom preselil iz Rjazani, kjer še ima posestvo za spomin, med Kazake v Gurjev, mesto s 7000 duš na Kaspijskem morji. Promet znaša pri njem v leto 1 1/2 milijona, iz-važa ribe, uvaža špecerijsko blagó. Okoli 30 prikaščikov služi pri njem od 3000—500 rubljev (ali »monet« kakor on govóri) v leto. Oni so

pri delu od 7. ure rano do 11. po noči, ali opoldne imajo oddih dve ali celó dve in pol ure. Delavcev za nasáljanje rib je časih po 500 na-jedenkrat, kadar je treba o pravem času in skoro ribe nasoliti. V mestni okolici ima svojo dačo in posebno, kjer si drži za zabavo okoli 2000 ovac, ker »veselí te le, če prideš na dačo in imaš kaj pogledati.« Če je več zemlje treba, dá kazačjemu načelniku 50 rubljev in dobí novih 40 desetín (desetina je 10 oralov), saj jih ne manjka. V obče pa toži o pritiskovanji Kazakov, med katerimi »inogorodcy« niso polno-pravni. On ne číta ničesar, ali omika se mu zdí za kupca vender potrebna. Hodi le v klub, kjer se mnogo igra — in iger pre ni no-bena prepovedana — ter pije, navadno pivo; piva se na Kaspijskem morji že neizmerno mnogo rabi, spomládi priplava po Volgi za vse leto. On potuje vsako leto v Nižnij in Moskvo, letos hoče tudi v Petrograd, o katerem toliko zanimivego sliši, in če mogoče še v Varšavo, da si jo ogleda, »ker to pre tudi ni slabo mesto«. Njemu Moskva ni všeč, imenuje jo tudi zamazano. Po njegovem mnenji bode Astrahan sčasoma celó druga Moskva (to se pravi, Astrahan bode res neizmerno važno mesto za trgovino s Perzijo in srednjo Azijo). Predstavil mi je tudi svojo ženo, Kazačko, ki je navadno sedela v damskih kajitah in kateri se pozna, da je vzgojena še v strahu božjem.

Drugi trgovec, dobra duša že starih let, je z Urala in nam slika ubogo življenje raznih tujih národnostij, posebno se ne more zadosti načuditi ubožnosti Kalmikov, ki v obče vender niso na posebno nizki stopinji; zanimivo je njegovo pripovedovanje tembolj, ker on jih sevéda primerja z ruskim kmetom in kakó že ta živi!

(Konec prihodnjíč.)

„Rošlin in Vrjanko.“

Povest.

Spisal Janko Kersnik.

XV.

(Dalje.)

Kaj mislite o svoji razmeri do Zorke, do hčere moje?« vprašala je polkovnica naglo in skoro ostró.

»Jaz? Kaj mislim?« jecal je Pavel ter iskal v svojem spominu, kdaj in kje bi se bil morda kaj pregrešil.

»Vi me menda ne umete, gospod pl. Lukič?« nadaljevala je ona.

»Ne! Res, da ne!« pritrdil je on odkrito.

»No — jaz Vam bodem položaj razjasnila. Sédite vender, sédite!«

Pavel je dosedaj še vedno stal pred njo, kakor karan učenc. Sédel je v stol nasproti gospé Ani.

»Glejte, gospod pl. Lukič, Vi ste mlad, pošten mož; a meni se vidi, da ste silno lehkomišeln!«

»Gospá milostiva —!« hotel je óni oporekati,

»Le potrpite; pritrčili mi bodete!« hitela je ona trdovratno. »Vi ljubite Zorko, vzeti jo hočete za ženo, kaj ne?«

»I — sevéda!«

Pavel ni védel, kaj bode iz tega. Vest mu je jela nekoliko očitati, da je polkovnica zvedela kaj o — Mánici, in silo tesno in vroče mu je prihajalo.

»Pa kdaj hočete to storiti?«

»Kdaj? Kadar končam studije, gospá milostiva!«

»Kaj pa bodete Vi tedaj, takrat — ako smem vprašati?«

Pavel je čutil porogljiv naglas, ki je zazvenel iz zadnjih besed. Odgovoril ni, nego le vprašujé uprl oči v gospó.

»Jaz mislim namreč — kakšno bode Vaše materijalno stanje tedaj, kadar končate studije in se hočete oženiti?«

»Jaz menim, da imam nekaj premoženja.«

»Oh!«

»Moj oče — jaz sem vender dedič njegov!«

»Dovolite, gospod Pavel« — danes ga polkovnica še ni bila s krstnim imenom nazvala — »dovolite, da Vas vprašam o tem. Mati Zorke sem, in pristoja mi pravica do takega vprašanja!«

»Gotovo!« hitel je Pavel.

»Vam je li znano, kolik je Vaš delež po očetu?«

»Ne, res ne, gospá milostiva!«

Nasmehnil se je sam pri tem, kakor bi bilo vse to takó nevažno, da ni vredno govoriti o tem.

»Jaz sem si to pač mislila!« dejala je gospá Ana skoro bolj záse. Potem pa je nadaljevala resno in skoro ostreje kakor prej: »In se tudi niste še vprašali, kake posledice utegne imeti možitev Vaše matere, kar se tiče Vašega deleža, imetja Vašega?«

»Ne, ne — tudi ne!« hitel je Lukič, a sedaj ves v mislih; tudi smijal se ni več; daniti se mu je jelo.

»Potrpite, jaz Vam v malo besedah razjasnim vse!« rekla je Ana. On se je z obema rokama uprl ob stol in nemo zrl v polkovnico.

»Meni so vse Vaše razmere prav dobro znane,« nadaljevala je ona, »in zato Vam s polnim prepričanjem lahko rečem, da ste osleparjeni, grdo osleparjeni!«

»Kaj? Kdo?« vzkliknil je Pavel.

»Kdo? Vaš famozni prijatelj, doktor Božan, gotovo ni bil zadnji pri tem delu!«

»Božan? Ni mogoče!«

»Le poslušajte! Po smrti očeta Vašega se ni našlo nič družega imetja njegovega, nego polovica domačega Vašega posestva, ker te polovice ni bilo mōči odnesti. Družega ni bilo nič tu, dasi je bil Vaš gospod papá imovit, bogat mož. Potem se je polovica posestva, ki je imela biti Vaša, jako nizko cenila, nekoliko tisoč menda, in sedaj — no, Vi ste pravnik, Vi morate to bolje umeti, nego jaz — sedaj predlagata Vaša váruha, da se Vam izplača teh par tisočákov, Vaša gospá mamá pa prevzame še drugo polovico posestva. Takó ste Vi kmalu popolnoma na suhem, in premeteni Vaš prijatelj bode pač skrbel, da si, predno se oženi, zagotovi tudi svoje materijalno stanje. Kaj, ko bi mu hotela Vaša gospá mamá zapisati Dvorsko graščino, menite li, da se je bode branil?«

»Stojte, stojte, gospá milostiva! To je preveč!«

Pavel je bil skočil kvišku, in tekal sedaj po sobi gōri in dōli.

»In Vi, gospá milostiva, tega prej niste znali?« vprašal je zdajci.

»Ne; kakó bi tudi! Ko smo zvedeli novost o zaroki Vaše gospé matere, jeli smo premišljevat, in sestričina moja je pozvedela po odvetniku svojem v mestu vse to, kar sem Vam tu povedala.«

»Pa kaj! Če je tudi to takó, ako je delež moj tudi takó majhen — kaj dé to?« vprašal je Lukič ter postál zopet pred polkornico. Stara, lahkoživa nrav je že predirala.

»Kaj dé to?« ponovila je gospá Ana z zategnjenim glasom. »Toliko, da Vi na ženitev niti misliti ne morete. S čim bodete ženo živili?«

»S pridnostjo in z delom! V par letih sem lahko samostalen, bodisi odvetnik ali notar, ali morda uradnik!«

»Ne, gospod pl. Lukič — jaz želim, da bode Zorka bolje pre-skrbena. Jaz vsekako zahtevam imetja! Pa kdaj bi bila potem — po Vašem mogoča ženitev?«

Pavlu se je zdelo, kakor bi ga kdo z mŕzlo vodo oblival. Nekaj, kakor stud in grus, jelo mu je polniti dušo.

»Zorka li vé káj o tem?« vprašal je naglo.

»Nekoliko! A to vé, da mora biti konec vajini razmeri!«

Pavel je dirjal iz sobe.

Polkovnica se je posmehnila za njim in pred zrcalom stoječa popravljala si svoje goste, malo sive lasé.

»To bode pomagalo, mora pomagati! Majorka se ne smé omožiti! In napósled, četudi moj manêver izpodletí — odvetnik ali notar — dasi brez podedovanega imetja — tudi ni še najzadnje! In ta Pavel bi bil pokoren zèt!«

Nasmehnila se je še jeden pot sáma sebi v zrcalu, in z zadovoljnim licem šla iskat drugih.

V tem je bil Pavel našel Zorko v nje sobi. Glavo je tiščala v roki, naslonjeni ob mizo, pred njó pa je ležala odprta knjižica.

»Ti véš, Zorka, ti znaš vse!« vzkliknil je mladi Lukič.

Ona je prikimala, ali rok ni vzela z lica. Pavlu se je zdelo, da se joče. Potegnil ji je ljubo roki narazen in videl, da ima res objokane, rdeče oči!

»Pa kaj hočeva storiti?« vprašal je on skoro obupno.

»Tvoja mati —« pričela je Zorka, toda končala ni.

»Dà, mati moja!« dejal je on, kakor bi bil ugenil, kar je hotela déklica povedati.

»Ali je ne moreš pregovoriti?«

»Ne vem!« dejal je on, a videlo se je, da premišljuje nekaj čisto družega.

Oba sta umolknila.

»Dèj, reci Zorka,« vprašal je Pavel zdajci, »si li ti tudi jednega mnenja z materjo, s tvojo mamo?«

»Katerega?« dejala je ona izognivši se takoj odgovora.

»No, da ne moreva čakati, dokler bodem jaz popolnoma samostalen, in da se brez imetja itak ne moreva, ne smeva vzeti.«

»Mati takó hoče!« rekla je Zorka in stiskala svoj robec med rokama.

»In ti?« silil je mladenič.

»Jaz, jaz — oh, Pavel!«

Oklenila se ga je okoli vratú in ga poljubila, ali on s tem odgovorom vender ni bil zadovoljen. Danes je bilo v prvič, odkar sta se poznala z Zorko, da se mu je zazdelo, da je ravno ona popolnoma pod máterinim vplivom, in da danes ni takó odkrita, kakor je bila vedno do sedaj. Pa nje poljub mu je pregnal vse te misli.

»Kaj torej storiti?« vprašal je zopet on, skoro bolj sebe, nego déklico.

»Poskusi ti pri materi svoji!« dejala je ona potihoma.

Zopet je vstala nekova tiha sumnja v mladeničevem srci, in ozrl se je naglo v Zorko. Pa ko mu je takó pogled ušel preko mize, ugledal je odprto knjižico, in zgoraj z debelimi črkami tiskan naslov pesmi: »Rofhlin in Verjanko«.

Ostrmel je za trenutek. Kaj vse mu je šinilo zajedno v glavo!

»Kdo ti je dal to?« vpraša in glas mu je zvenel skoro hripavo.

»Gospod Tomaž!«

»Oh, on, haha!«

Tudi sedaj je tekel jedenkrat gôri in dôli po sobi.

»Jaz moram domóv!« dejal je naglo.

»Kaj hočeš?«

»Poskusiti hočem!«

Še jeden poljub, in malo potem je dirjal na čilem svojem konji po beli cesti proti dômu.

»Kaj bode storil?« vprašala je popóldne polkovnica svojo hčer.

»Ne vem,« zavrnila je óna skoro žalostno.

»Oh, pojdi, pojdi! Saj ti ne uide!« mrmrala je mati.

Slučaj je hotel, da je istega popóldne zadela gospá Hahnova v vrtu za gradom ob domačo guvernanto, ki je bila danes izvenredno redkobesedna in slabovoljna. Povod do prvega vprašanja je tičal že v tem nje stanji in beseda je rodila besedo. V kratkem času je znala polkovnica, kaj teži gospodičino, namreč isto, kar je bolelo gospó Ano; možitev majorke Lukičeve. Guvernanta je danes zlasti pekel zbadljivi odgovor Pavlov na nje prenaglo vprašanje in ko sedaj polkovnica takó kakor mimogredé vprašala, si li nista dopisovala z doktorjem Božanom, pritrčila je ona takoj in malo potem je tudi že kazala pisma radovedni gospé Ani.

»Oh, nesramno, perfidno!« vzkliknila je polkovnica v navideznem srdu, dasi ji je od veselja utripalo srce.

Guvernanta se je pripravljala, da bi malo zajokala.

»Gospodičina, pustite pisma meni!« velela je gospá Ana jako energično. »Jaz bodem diskretno ravnala ž njimi, toda — pomagati Vam hočem.«

»Oh — kakó?« vprašala je še óna.

»No, le pustite, pustite! Zaupajte mi, bodemo videli! Jaz Vam hočem pomagati! Toda tiho, le tiho o vsem!«

V tem je imela polkovnica že pisma v žepu, in ko si je guvernanta otrla solze iz očíj, tudi óne ni bilo več na vrtu.

XVI.

Gorák južen veter je pihal po sotéski, skozi katero je dirjal Pavel na svojem lisci, nebó se je na lahko oblačilo in tudi nad Krko je ležala tanka meglica: pravi znaki dolgotrajnega deževja.

Ko se je mladi Lukič bližal móstu in Vodétovi krčmi, šinila mu je hipno, pa tudi le hipno misel v glavo, da ostane tamkaj. Nalašč, nalašč, ker je vse njemu nasprotno, ker so povsodi zapreke, ker ga vse jezi — le — Mánica ne! Toda tudi — ta! Vzpodbodel je konja ónikraj mostú in šinil mimo krčme, ne da bi se ozrl na dvorišče. Tam pa tudi nikogar ni bilo.

A čimbolj se je bližal ródnemu grádu, tembolj ga je zapuščala in mu ginila prvotna srčnost, tembolj mu je ugašal zubelj óne strasti, ki so ga bili zanetili tam na Griči. »Je li vse to resnica?« vprašal se je, ko je spustil konja v korak navzgor proti Dvoru. Védel je, da nocoj Vida ni domá, kajti odpeljal se je bil na vse zgodaj v mesto opravljat njegovo, Pavlovo in Loričino stvar. Mati bode torej sáma, kolikor jo bode pustila Vrbljenska gospodičina, ki Pavlu ni povsem ugajala.

Pred gradom je vrgel vajeti hlapcu in na prvih stopnicah že zvedel, da Vrbljensko gospodičino glava boli, in da je gospá — namreč mati Lorica — sáma v svoji sobi. Vrhu stopnic je postál; ugibal je, bi li šel takoj k materi, ali pozneje. A odločil se je naglo: — krenil je v svojo sobo. Tam tudi ni našel mirú; hodil je góri in dóli, vrgel se v naslanjáč in zopet na postelj, napósled začel pušiti. Potem je brskal med knjigami, ki so ležale v velikem predalniku, vse v groznem neredu. Našel je, kar je iskal, stopil k oknu in tam jel čitati knjižico. Mračilo se je že.

»Dà, dà, dà — takó je! Jaz sem Vrjanko in on je — Rošlin!« Takó je vzkliknil in potisnil čelo v obe roki. »Pa — mamá? Ne, ne, to ni mogoče!«

Sedél je v naslanjáči in zrl pred sé tja venkaj v mračni večer. Nekaj čudnega se je godilo v njegovem srci, v duši njegovi, tam v središči, kamor se steka, kjer se spaja in odkoder izvira vse, kar kažemo v svojih dejanjih.

Ne nazaj, ampak naprej je gledal.

»Kaj mi je storiti?«

To je bilo jedino vprašanje, jedina namera, ki je ležala pred njim. Odgovor na to mu je bil tudi povsem jasen. Videl je v Božanovem ravnani nezvestobo, umazano sebičnost in neodkritosrčnost — kaj pa

mati misli o tem, koliko deleža je nji pripisati, o tem soditi in pre-mišljavati, branilo mu je vse čustvo, vsa ljubezen, ki jo je gojil do nje ves čas od otroških do poznih mladeniških lét.

»Torej Vid, jedini Vid, ta je kriv!« Veroval je do sedaj, do danes v njegovo poštenost, ali danes so mu tudi to vero vzeli, in dvojiti ni mogel o resničnosti vsega, kar se mu je bilo povedalo.

»Kaj torej?«

Pavel je bil od očeta svojega vzprejel ob vzgoji mnogo njegovih nazorov, njegovega duhá. Tu mu je bil odgovor zató lahek: dvoboj! »Jaz ali on — Rošlin in Vrjanko!« vzkliknil je, vrgel óno knjižico dvakrat, trikrat po mizi in hotel zopet venkaj na sveži večerni zrak.

»A mati? Kaj pa mati?«

Postál je zopet sredi sobe in pre-mišljal.

Par trenutkov potem je trkal na vrata h gospé Loricí in na nje dokaj prijazen odziv vstopil.

(Konec prihodnjíc)

Književna poročila.

XVIII.

Janežičeva slovenska slovnica.

Za srednje šole priredil in predelal dr. Jakob Sket, c. kr. profesor. Šesta predelana izdaja.

Cena 1 gld. 30 kr. V Celoveu 1889. Tiskala in založila tiskarna družbe sv. Mohorja v Celoveu

(Konec.)

Gledé skladnje pravi pisatelj v predgovoru: »Najmanj pre-naredbe je zahtevala skladnja, ki je prav pregledno in slično kakor v drugih šolskih slovnica-h sestavljena. Tú sem sicer večjidel izpuščal, kar se mi je zdelo ne-potrebno, in le malo kaj dodajal; vendar pa ni strani in tudi ne najmanj-šega odstavka, kjer bi ne bilo sledú o trudu mojem.«

Rad priznavam, da je Janežič opisal skladnjo slovensko tako pre-gledno in umevno, da je storil prirejatelj nove izdaje popolnoma prav, pu-stivši ta del bistveno neizpremenjen. Priznavam tudi, da je pisatelj marsikaj popravil in odstranil, kar je bilo nepotrebno ali nepravilno, vender je še ostalo pri vsem »trudu« mnogo, kar ne odgovarja jeziku, kakor ga pišemo dandanes, in se tudi ne strinja z drugimi šolskimi slovnica-mi. Kakor pri prej-šnjih delih, hočem navesti opazke svoje tudi v tem delu po vrsti posamičnih §§

V § 237. 1. c. trdi pisatelj z Janežičem, da je v stavku: »Dobrega ovčarja je ovce striči, ne 'pa dreti,« izpuščen osebek (namreč: dolžnost).

To je krivo, kajti v navedenem skrčenem stavku sta nedoločnika »striči« in »dreti« osebkata, izpuščena beseda (dolžnost) pa je dopovedek.

Pravilo, ki se navaja v 2. odstavku istega § o skrčenem stavku je nepopolno. Kajti skrčen stavek ni le, »če se ujemata dva ali več glavnih stavkov z enakim osebkom ali z enakim dopovedkom, da služi jednemu osebkom več dopovedkov ali pa jednemu dopovedku več osebkom«, ampak tudi, če je v stavku več enakih dopolnil (pridevkov, predmetov, prislovov). Skrčena stavka sta n. pr. tudi: »Nad mano, pod mano, krog mene je Bog.« (Vilh.) — »Mire nima, ne zlata.« (Levst.)¹⁾ Tudi pravilo, ki se nahaja o skrčenem stavku v § 374. ni popolno, ker se nikjer ne omenja, da more služiti v skrčenih stavkih tudi jednemu glagolu ali pridevniku več enakih prislovov; n. pr.: dobro in sladko spavaj.

V § 239. 4. trdi pisatelj, da je v stavku: »Boljše drži ga, ko lovi ga« osebek velevnik, kar je krivo, kajti osebek je v navedenem stavku ves stavek »drži ga« oz. »lovi ga«.

Odstavek o dopovedku (§ 241.) bi bolj prijal, ko bi ga bil pisatelj predrugal po Willomitzerjevi slovnici (§ 100). Glagoli ostati, postati, nastati, nahajati, prihajati, nastopiti itd. ter povratniki imenovati se, zvati se, reči se, praviti se, videti se, zdeti se, itd. služijo nam kot vezilo (copula), kakor glagol biti; navedli bi se torej lahko bili zajedno. — Po nepotrebnem se je izpustil v točki 2. c. istega § stavek: »Za uk si prebrisane glave, pa čedne in trdne postave.«

V § 243. b. naj bi se še omenilo, da stoji tudi v nikalnih stavkih vezilo biti (ostati) v srednjem spolu jednine. (Prim. § 257- b.).

Po nepotrebnem je nadalje pre naredil pisatelj odstavek d) (p. 171.). — Z osebkom v jednini družijo se dopovedek večkrat v množini (dostavi moškega spola) — s tem, da je točko β Janežičeve slovnice postavil na prvo mesto, kakor bi bila množina pri osebkih, katere Slovenec posebno spoštuje, upravičenejša, nego pri skupnih imenih. Jaz bi nasprotno trdil, vsaj imamo pri skupnih imenih analogijo v latinščini (constructio *zuz* *svetiv*), dočim je množina pri posebno spoštovanih osebkih po mojem mnenju le ostanek »onikanja«, kojega smo se, hvala Bogu, večinoma že iznebili. Tudi množina pri spoštovanih osebkih se v pisnem jeziku, izvzemši nekatere knjige in liste preprostemu ljudstvu namenjene, ne rabi več. Ves odstavek d) naj bi se bil drobno tiskal, in dotična pravila naj bi se bila le mimogredé omenila. —

¹⁾ Primeri: Dr. F. Willomitzer, Deutsche Grammatik für österreichische Mittelschulen; 4. Aufl. Wien 1885. § 139.

V § 245. pogrešam vprašanje, na katero odgovarja pridevek.

V § 247. mora se dodati točka d), v kateri se pové, da nam rabi za pridevek tudi glagolov nedoločnik; n. pr. Želja videti vas. (Glej Šuman o. c. p. 120.).

Pravilo o predmetu (§ 250. a) je nepopolno; kajti uči le: „Za dopolnila nam rabijo samostalniki v odvisnih sklonih.“ Kaj pa je s predmetnim razmerjem? Kje je ostal predmetni nedoločnik? Bolje bi bil pisatelj storil, da je razvrstil ta odstavek tako-le: Za predmet nam rabi: a) samostalnik v rodilniku (predmetni rodilnik)? Še muha išče kruha. Delavec je plačila vreden. b) samostalnik v dajalniku (predmetni dajalnik): Zaupaj prijatelju. Človek je jednak dimu na strehi. c) samostalnik v tožilniku (predmetni tožilnik): Sila moč premaga. d) samostalnik s predlogom v dotičnem sklonu (predmetno razmerje): Verujem v Boga. e) glagolov nedoločnik (predmetni nedoločnik): Kdo je Ilirije sinove budil, svoj dom jih ljubiti, braniti učil?

V odstavku o prislovnih določilih naj se na prvo mesto postavijo razni prislovi in na drugo mesto samostalniki, ki se naj zopet razvrstijo tako-le: a) samostalnik v rodilniku (prislovni rodilnik): Leta 863. se nam je prinesla luč prave vere. Veselja mi srcé igra. b) samostalnik v tožilniku (prislovni tožilnik): Kar se mlade dni zamudi, ne popravi se vse žive dni. (Slom.). c) samostalnik s predlogom v dotičnem sklonu (prislovno razmerje): Ali veš do kruha pot? (Led.). Dostavi se naj d) glagolov namenilnik (prislovni namenilnik): Vstani, vstani, Jerica, vstani, ženi vole past (= na pašo).

V poglavji o sklonih je izpustil pisatelj vse, kar ima Janežič o mestniku (§ 330.) in o druživniku (§ 331.) ter je namesto tega dodal v § 253. nastopni stavek: „Mestnik in orodnik se rabita skoro izključno le v zvezi s predlogi.“ Ne vem, zakaj bi učenec ne smel zvedeti, da sta se mestnik in orodnik ohranila v mnogih prislovnih izrazih in da je raba orodnika brez predloga jako obširna pri bratih Čehih in Hrvatih.

V § 254. c. nahaja se stavek: „Čuti se bolán“. Ni li pravilneje: Čuti se bolnega? ¹⁾

Kot dopovedek nam služi imenovalnik tudi v zvezah: zima, tema mraz, volja, strah, konec itd. je, kar je dokazal Šuman (o. c. p. 163.). To bi se naj v točki d) dodalo. —

Jedno najtežavnejših poglavij v slovnici je poglavje o rodilniku. Rad priznavam, da je Janežič razvrstil to poglavje jako pregledno in lahko umevno, in da je torej tudi Sket dobro storil, da je ohranil Janežičevo razdelitev. Šumanova razdelitev, ki je narejena na podlagi Miklošičeve slovnice,

¹⁾ Primeri: „Drugim očitam napake, ali se sam čistega čutim?“ Srit. zbr. sp. V. pag. 302.

vidi se mi za šolo pretežka. A vender bi bilo potrebno nekoliko več izpregovoriti o dvojnem pomenu roditeljskem, namreč a) o pomenu ločitve (Šuman, § 223) b) o pomenu pristojnosti. (Šuman, § 225). —

Pravilo: »v dajalnik stopi tudi pridevni dopovedek skrajšanega stavka« (§ 266. d.) naj se dopolni z besedama: »in samostalni«; n. pr.: »Težko je človeku biti časnikarju.« (Strit.). — V opombi pa se naj omeni, da se veže tudi glagol »učiti se« z dajalnikom, ker pomenja toliko, kakor privaditi se čemu. ¹⁾

V § 272. a. naj se omeni v opombi, da postanejo nekateri neprehajalni glagoli gibanja sestavljeni s predponkami prehajalni; (Šuman, § 199.); pri točki b) pa se naj pové, da je mesto notranjega predmeta navaden in slovenskemu jeziku primernejše orodnik; n. pr. namesto: »udaril je strašen udarec«, »udaril je sè strašnim udarcem« (Šuman, § 201. Op.).

V § 274. b) naj se v opombi razloži prislov letos = leto se, nadalje tožilnik cilja: stran, noter, dol iti, ker se rabijo mnogokrat mestniki: strani, doli, notri (Šuman, § 204.). Jako nerad pogrešam tudi to, kar ima Šuman v § 205. o tožilniku, ki zaznamenuje pri začudenji stvar začudenja, in o tožilniku od prilogov in zaimen jedninskega srednjega spola, ki pomeni način, ker se to lepo ujema z dotičnim tožilnikom v latinščini. (Glej Scheindler, § 108. in § 114.).

Da se razpravljajo predlogi v posebnem poglavju, in ne kakor v Šumanovi slovnici pri vsakem sklonu posebe, ugaja mi jako. Pogrešam le na konci tega poglavja tabelarni pregled vseh predlogov po njih rabi. V posamnem pa imam naslednje opazke.

Nikakor ne morem odobravati, da je ohranil pisatelj pri predlogu *od* (§ 278.) še po Janežiči točki e) in f). Vsak učitelj vé, kolikokrat mora, osobito v šolah ob meji, podčrtavati germanizme, kakor so: »govoriti od koga ali česa« in »hvaljen biti od koga«. ²⁾ Kaj pa bode sedaj, ko se bode učenec učil po Sketovi slovnici: »*Od* nam rabi: e) o predmetu, o katerem se govori: n. pr.: »Menijo se od kraljev, od mira in vojské. Možaki od žita, od vojske govore, in f) *od* stopi v trpni dōbi pred osebo ali reč, ki je bila v tvorni osebek, n. pr.: »Veliko bolj nas boli nam od naših domačih,

¹⁾ Miklošič, V. Gr. II. p. 408. piše: „Das lernen wird demnach als ein sich gewöhnen vorgestellt, eine Vorstellung, die es begrifflich macht, dass das object des lernens durch den dativ ausgeörtet wird.“

²⁾ Prvega germanizma smo se večinoma že iznebili, a drugi se še vedno šopiri po knjigah in časopisih slovenskih, osobito v zvezi s trpnim deležnikom, n. pr.: vprašan od, pohvaljen od, ujet od itd. Miklošič (Vgl IV². p. 555 sq.) navaja sicer jednake vzglede za staro slovenščino in nekatere druge slovanske jezike, a za slovenščino nima nobenega vzgleda. Zategadelj se tudi v Šumanovi slovnici nič ne omenja o tej rabi predloga *od*.

ko od drugih storjena krivica⁶. Dostavek pri točki c): »V pisni slovenščini rabi nam⁶ (bolje bi bilo: mora nam rabiti) namesto od predlog o z mestnikom.⁶ ne bode veliko pomagal. Po mojem mnenju mora se povedati, da so prejšnji pisatelji rabili *od* v omenjenem pomenu, ker so nemški vzgojeni tudi pisali v nemškem duhu, da se pa to ne sme posnemati, ker nasprotuje duhu slovenskega jezika. Dostaviti pa bode treba pri točki b), da pomenja rodilnik s predlogom *od* pri glagolih želeči, pričakovati, imeti, dobiti, izvedeti osebo, od katere kaj želimo, pričakujemo itd. Ne bil bi tudi odveč vzgled: plačati od pisma, od čevljev i. t. d. — Kot novi točki pa naj se dodaste: e) rodilnik s predlogom *od* pomeni to, od česar je kaj narejeno: »ta sablja je od jekla⁶; f) rodilnik imena s predlogom *od* pomeni del tega, kar ime izraža: od naših ljudij je poginilo pet sto, pet od njih je bilo modrih. To željo je že izrekel Štrekelj (l. c. p. 379). —

Prav čudno se čitata v § 279. ta-le dva vzgleda: »Slovencev se šteje blizu tri milijone duš,⁶ in »Bilo je vojakov okoli dvadeset tisoč pod njegovim poveljstvom.⁶ Predloga blizu in okoli naj bi zaznamenovala število po priliki in se vezala z rodilnikom, a »tri milijone⁶ je tožilnik, »dvadeset tisoč⁶ pa imenovalnik. »Blizu⁶ in »okoli⁶ v tem slučaju nista predloga, ampak prislova, in je sklon od njiju popolnoma neodvisen.

Pri predlogu proti (§ 281.) naj bi se v opombi omenilo, da se ta predlog veže s predlogom *na* in z združenima predlogoma *na + vltz*; a) naproti entgegen: bratu naproti tečč. (Met.); b) nasproti (= *na + vltz* + proti) gegenüber: komu nasproti prebivati (Met.). Oba predloga se stavita zmerom za dativ. (Sproti je prislov: sproti porabi, kar zasluži).

Poleg kljubu (§ 282.) naj bi se še omenil mnogo rabljeni predlog: navzlic.

Pri predlogu *na* (§ 289.) naj se pri I. odstavku doda točka k). O razdelitvi, n. pr.: *na* dan služi po štiri desetice; *na* vsakega pride po jeden goldinar. Pri odstavku II. pa se naj omenijo izrazi: zahvaljati se na čem, čestitati na čem itd.

Koncem § 290. II. naj bi se razložila sličnost in različnost med predlogoma *o* in *ob*. Najbolje bi pa bilo, da se predlog *o* ne razpravlja záse pri predlogih z mestnikom, ampak pri predlogih s tožilnikom in mestnikom ob jednem s predlogom *ob*. —

V § 291. II. a. naj se dodá: »Mestnik s predlogom *po* znači pri glagolih biti, prijeti itd. óni del, ki je po dejanji neposrednje zadet: biti, udariti po stegnu, po lici.⁶ (Štrekelj, l. c. p. 379). —

Pri predlogu *s* (§ 283.) pogrešam obliko 'ž', ki bi se naj vsled prilikovanja dosledno rabila pred besedami z *nj* se začenjajočimi. —

Odstavek »o pridevniku sploh« (§§ 304. in 305.) je ohranil pisatelj neizpremenjen, bolje bi bil storil, ko bi ga bil predelal po Šumanovi slovnici (§§ 126.—129.), kjer je ta odstavek jako dobro in pregledno sestavljen na podlagi Miklošičeve slovnice.

Na pravilo, da se v slovenščini pridevniki v obče ne morejo rabiti samostalno, oziral se je pisatelj premalo. Kajti po Janežičevem in njegovem pravilu: »pridevnik prevzame samostalnikovo opravilo in stoji 1. v moškem spolu, če mu moremo v mislih dodati: človek — ljudje ali kak drug moški samostalnik (§ 305. b. 1)⁴, bi lahko vsak pridevnik rabili samostalno; in ne vem, zakaj bi morali vedno le reči: mutec, slepec, glušec itd. (§ 305. a),⁴ ker vendar pridevnikom: mutasti, slepi, gluhi, ravno tako lahko v mislih dodamo človek, kakor pridevnikom: pošteni, grešni, pravični, itd. (§ 305 b. 1).

Z ozirom na to nedostatno pravilo ohranilo se je v slovnici mnogo vzgledov, v katerih je pridevnik rabljen samostalno.

Nikjer se ne pové razloček med: velika cesta (eine grosse Strasse) in v'lika cesta (die Hauptstrasse), sladko vino (süßer Wein) in sládko vino (der süsse Wein), pod zelénim drevesom (unter einem grünen Baum) in pod zelénim drevesom (unter dem grünen Baume) (Šuman, o. c. p. 129.); med: mladeničev obraz (das Gesicht des Jünglings) in obraz mladeniča (das Gesicht eines Jünglings), kruhova skorja (Brotrinde) in skorja kruha (eine Rinde, ein wenig Brot) (Miklošič, V. G. IV². p. 13.), med kraljév (regius) in kraljev (regis) itd. Ni mi jasno, zakaj se zamolči, da se je ohranila imenska sklanja pridevnikova v izrazih: zdavna, do dobra, iz nova, do sita itd. —

Kot primerjalna členica za primerjalnikom (lat. quam), naj bi se v pisnem jeziku rabila le nego; ko, kot, kakor v tem slučaju rabiti je germanizem. ¹⁾ Kakor moremo le rabiti, ako se nanaša na členico tako, ki stoji v glavnem stavku izrecno, ali si jo vsaj lahko mislimo; v tem slučaju pripisujemo dvema stvarima kako svojstvo v isti meri; n. pr.: lepa kakor rožica, sveti se kakor solnce (lat. tam — quam ali ita — ut). Členici ko, kot rabita nam pri dopolnilnem dopovedku: ko (kot) prijatelj ti tega ne morem svetovati. ²⁾ V tem zmislu naj bi se torej popravila tudi v § 367. 3. točka. —

V odstavku o kakovosti glagolov (§ 327.) pogrešam geometriška znamenja, koja rabi Šuman, in ki so jako poučna. — Razdelitev dovršnikov v jedno in večdobne mi ne ugaja tako kakor Šumanova: a) v hipne (mo-

¹⁾ Levstik (o. c. p. 139) piše: „Nego oder statt dessen no wird bei Vergleichen angewendet, wenn die zu vergleichenden Gegenstände als ungleich bezeichnet werden. In diesen Fällen ist: kakor, ko oder kot deutschthümlich.“

²⁾ Primeri lat. ut v stavkih: »Diogenes ut Cynicus proici se iussit inhumatum. Multae erant in O. Fabio, ut in homine Romano, litterae. Scheindler«, Lat. Schulgr. p. 92.

mentanea): mahnem, skočim, b) v dokončalno-dovršne (finitiv-perfectiv): ustrelim, prinesem, iznosim, c) v začetno-dovršne (inchoativ-perfectiv): zamahnem, zavrtim. Tudi bi bilo umestno omeniti, kako se durativni in iterativni glagoli odlikujejo po tehtnejših samoglasnikih; primeri: *nesem, nosim, donašam, letim létam, pobrem* — *pobiram, vtekнем (vttknem)* — *vtikam* i. t. d. —

V poglavju o časih (§ 329.) mora se razložiti, da ima slovenski jezik sicer res samo štiri časovne oblike, da pa s pomočjo dovršnikov in nedovršnikov lahko izražamo vse čase, ki jih imajo drugi jeziki. ¹⁾

V § 330. f. bi se lahko omenil razloček med sedanjikom in prihodnjikom dovršnih glagolov o prihodnjem dejanji. Navadno namreč stoji sedanjik namesto prihodnjika, ako se bode dejanje izvršilo pogojno: jagod vam prodam, (če jih kupite); tvojega konja kupim, če ga prodaš; ako pa nanzanjamo, da se bode dejanje izvestno izvršilo, stoji prihodnjik: tvojega konja bodem kupil, jagod bodem kupil. Tako uči Šolar, l. c. p. 21. Porabiti bi se moralo tudi seveda le v glavnih potezah, kar uči Škrabec (Cvetje, VII.): »Ako pravijo slovnice, da je praes. dovrš. glagolov stari slovenščini rabil za futur, je to nenatančno; služiti je mogel le za zaznamenjevanje v prihodnosti dovršenega djanja in to je fut. ex., bodisi da stoji v glavnem stavku kakor v grščini, ali pa v odvisnem kakor v latinščini. Naj se torej ne pravi, da je sedanjik dovrš. glagolov pravi futur, ker nimajo dovršni glagoli niti pravega sedanjika, niti pravega futura, temuč aorist in fut. ex., in poslednji sme stati povsod, kjer ga logika zahteva, prvi pa ga sme nadomeščati zadržan spremembe in okrajšanja, kjer razumljivosti ne škodi. Ne moremo nadomeščati z aoristom pravega futura, ki pomenja djanje, ki se bo v prihodnosti godilo ne gledé na dovršenje: kosil bom. Vprašanje je, ali bi se dal nadomeščati s pravim sedanjikom (t. j. sedanjik nedovršnih glagolov). Ako se prav živo pripoveduje, rabimo pravi sedanjik ko praes. hist. namestu imperfekta: »Vlani sem mislil vse sam pokositi. Kosim, kosim cele tri tjedne, pa še nisem bil gotov.« Tako se sliši tudi v napovedanju: »Jutri kosim v lazu, pa pridi kaj pogledat.« »Pojdi, greva na božjo pot« itd. Dasi ravno pa se rabi že v stari slovenščini pravi sedanjik časih za futur, vender bi utegnila pri nas biti ta raba germanizem. Gotovo pa so germanizmi mnogi sedanjiki, ki se berejo v molitvenih knjigah v odvisnih stavkih; n. pr.: Tako sem sklenil, daj, da s tvojo pomočjo srečno dopolnujem;« (prav bi bilo: »da bom dopolnjeval,« ali pa: »da dopolnim.« »Tebi priporočam to noč svoje telo, da v tebi sladko počivam,« (prav: priporočam

¹⁾ Nekov nasprotnik, ki zavzema jako vplivno mesto, izrazil se je pri neki priliki: „Wie wollen die Slovenen die griechischen und lateinischen Classiker übersetzen, sie haben ja nur vier Zeiten?“

ti svoje telo, da bom to noč v tebi sladko počival). Tudi staro-slovenski: „ne píčete se, čito jaste i čito pijete“ t. j. „ne skrbite, kaj jeste in kaj pijete“ po naše ne bi pomenilo: „ne skrbite, kaj boste jedli in kaj boste pili,“ temuč: „ne skrbite, kaj je to, kar jeste in kar pijete.“ »Stara slovensčina le imej svoje pravice, naši zato ne jemljimo njenih.« Tako Škrabec. Potem je tudi pravilo: „sedanjik pomenja f) prihodnje dejanje v obliki sedanjega časa z nedovršnimi glagoli samo v odvisnih stavkih (§ 330).“ krivo, in sedanjik v stavku: „Volk se je zarekel, da ne kolje več jagnjet,“ germanizem. —

Predpretekli čas naznanja dejanje, ki je bilo v preteklosti in z ozirom na drugo preteklo dogodbo dovršeno. More se torej tvoriti le od dovršnih glagolov. Tako uči Šolar (l. c. p. 20.) in v tem zmislu se mora preurediti pravilo v § 333. Tudi mej primeri pod a) navedenimi glasi se stavek: „ko je bil 30 let kraljeval, umrl je,“ pravilno: »ko je bil 30 let dokraljeval, umrl je,“ ali pa: »30 let je kraljeval, potem je umrl.« —

Glede odstavka o naklonih (§ 334. sq.) bi bilo želeli, da se razpravljajo nakloni bolj nalik latinski in grški slovnici; tako je ta tvarina razvrščena tudi v imenovanem Šolarjevem spisu. Osobito za slovenske gimnazijalce bi bilo to velike važnosti, ker bi si na ta način veliko laže tolmačili jako težek nauk o rabi latinskih in grških naklonov. Pa tudi za realke in učiteljska pripravnišča bi ta nauk ne bil težavnejši, nego sedaj. Mislim torej, da bi se naj razpravljali I. nakloni v neodvisnih, II. v odvisnih stavkih. Nakloni v odvisnih stavkih bi se tudi lahko razpravljali pri podredji, in sicer tako, da bi se pri vsaki vrsti odvisnih stavkov govorilo tudi o naklonih, ki nam rabijo v njih. Tako bi vsaj prišlo nekoliko več jasnosti v ta velevažni nauk slovenske skladnje.

V § 335. a) bi se moralo dostaviti, da rabi Slovencem določni naklon tudi za deliberativni konjunktiv v latinščini in grščini; n. pr.: ali mu clam? ali mu povem? ali mu vzamem? pa tudi: ali mu dajem? pravim? jemljem? dovršniki odgovarjajo v tem slučaju delib. konjunktivu aor., nedovršniki pa deb. konj. praes. (Glej Šolar, l. c. p. 17. sqn.). —

V § 340. 2. b. je neumesten primer: „Lepa je kalina gledati, žarka zobati,“ kajti nedoločnika gledati in zobati nam v tem stavku ne rabita kot predmet, kakor uči pisatelj z Janežičem, ampak kot osebek.

V pravilu: „Namenilnik nam služi namesto nedoločnika“ (§ 352.) naj se prečrtate zadnji besedi; kajti v slučajih pod a) in b) navedenih ne more nikdar stati nedoločnik, ampak le namenilnik; torej tudi ne more stati namenilnik „namesto nedoločnika“. —

Glede trpne oblike (§ 350.) morali bi se po mojem mnenju držati pravila, da se trpna oblika ne more rabiti, kadar je imenovana oseba, od

katere kako dejanje neposrednje izvira; stavki torej, v katerih bi n. pr. stal v latinščini *ablatus auctoris*, naj imajo v slovenščini vedno le tvorno obliko. Nikdar se torej naj ne reče: pismo je (bode, je bilo) pisano od brata ali pismo se piše (se bode pisalo, se je pisalo) od brata, ampak vedno le: pismo piše (bode pisal, je pisal) brat. Isto velja o skrajšanih stavkih; n. pr.: »pismo od sina pisano, razveseljuje roditelje,« je krivo namesto: »pismo, ki je piše sin, razveseljuje roditelje.«¹⁾

Tudi v poglavji o zloženem stavku bi bil pisatelj lahko še marsikaj opilil in predrugačil. V § 352. n. pr. navaja pod c) uzročne ali sklepalne stavke, kakor da bi bili vzročni in sklepalni stavki iste vrste. Napis pred § 359. pa slove: »Uzročni in sklepalni stavki,« in razpravljajo se prvi pod A), drugi pod B). Šoli bi bolj prijalo, da je pisatelj uvedel razdelitev, kakor jo ima Willomitzer v nemški slovnici: 1. vezalni, 2. protivni in ločilni, 3. vzročni, 4. sklepalni stavki. — Glavna napaka tega odstavka pa je, da se zajedno s prirednimi stavki razpravljajo tudi priredni vezniki. Vsled tega se v I. poglavji, kjer bi se naj učenec učil spoznavati priredje, navajajo med primeri skoro sami skrčeni stavki, o katerih govori slovnica stoprav v III. poglavji. Na ta način učenec nikdar ne bo imel jasnega pojma o priredji. Pisatelj naj bi se bil tudi v tem oziru ravnal po Willomitzerjevi slovnici. Razpravljal bi naj bil v I. poglavji le vezilne, protivne (ločilne), uzročne in sklepalne stavke. Dotične veznike naj bi bil le kratko navedel, natančnejše pa naj bi bil govoril o njih na drugem mestu. V II. poglavji naj bi bil takoj razpravljaj skrčeni stavek in v III. stoprav podredje in skrajšani stavek. —

V posamnem naj še omenim, da se naj ne piše *vzlasti* (§ 355.), ampak *izlasti* ali *zlasti*. Miklošič izvaja to besedo iz *iz + vlasti* — »Zakaj« (p. 242.) je v prvi vrsti vprašalna členica in se naj ne rabi v pismenem jeziku namestu vzročne členice »kajti«; tudi »tedaj« (p. 243.) je v prvi vrsti časoven prislov in nam naj ne služi kot sklepalen veznik na mesto »torej«.

Tudi poglavje o podredji bi bilo mnogo jasnejše in preglednejše, da se je preuredilo po Willomitzerjevi slovnici. Osebkovi, dopovedkovi in predmetovi stavki naj bi se razpravljali vsakateri záse in ne vsi zajedno kot samostalniški stavki. — Zavisni vprašalni stavki omenjajo se v § 362. 2., a nič se ne pové, kake vrste odvisniki so. Iz navedenih primerov bi človek

¹⁾ *Po* z mestnikom pomenja po mojem mnenji v tem slučaju osebo, od katere kako dejanje posrednje izvira; n. pr. »pismo po bratu pisano,« lahko pomeni pismo, ki je je dal brat pisati, ki ga pa ni sam pisal. Predlog *s* z orodnikom lat. abl. instr. ali abl. rei efficientis: »s petjem se razveseljujemo«, *cautu delectamur*. Predlog *od* z rodilnikom pa odgovarja v tem slučaju lat. abl. causae: »od žalosti je umrl«; »od prevelikega deža so se reke prenapolnile« (so reke prenapolnjene); v istem pomenu rabi nam tudi *po* z mestnikom: »po svetem krstu očiščenje«; »po ukazu kraljevem izpuščenje«.

sklepal, da morejo biti le predmetovi, in vendar so zavisni vprašalni stavki tudi osebkovi in pridevniki; n. pr.: vpraša se, kdo je to rekel; vprašanje, kako se imaš, je pač nepotrebno. — Nadalje se v 3. točki (p. 245.) navaja, da veznik *da* veže le osebkove in predmetove stavke z glavnim stavkom, ne da bi se pri pridevkovih stvkih omenilo, da se tudi ti vežejo z veznikom *da* z glavnim stavkom; n. pr.: Upanje, da pridemo v nebesa, olajša nam marsikatero težavo; vaša je zasluga, da smo premagali sovražnike. — O dobesednem (nespremenjenem) govoru (*oratio recta*) in o nedobesednem (spremenjenem) govoru (*oratio obliqua*), ki se tudi prištevata predmetovim stavkom, ne črhne se niti besedica; in vendar bi bilo jako važno, učence o tej stvari poučiti, ker bi potem mnogo lažje razumeli ta precčej zamotani nauk v latinski slovnici. — Med primeri za pridevkove stavke čita se tudi stavek: »Ni vse zlato, kar se sveti«, in vendar »kar se sveti« ni pridevkov, ampak osebkov stavek na vprašanje: »kdo ali kaj«. Sploh bi bil pisatelj dobro storil, da je navedel pri vsaki vrsti odvisnih stavkov, na kakošno vprašanje odgovarjajo, kajti tako se učenci najprej naučijo spoznavati odvisne stavke. —

Med prislovnimi stavki navajajo se primerjalni zá-se in posledični záse; pravilneje je, da se obojni imenujejo načinovni in sicer a) primerjalni, b) posledični. Tudi vzročni, namerni, pogojni in dopustni stavki naj bi bili združeni pod jednim imenom. Tako uči Šuman, tako Willomitzer.

V § 365. navaja se mej primeri za krajevne stavke tudi stavek: »Blažena naj bodo tla, koder teče bistra Sava;« a stavek »koder teče bistra Sava« ni krajeven, ampak prideven. (Koder = na katerih). Willomitzer (o. c. p. 148) piše: »Unterscheide den Ortsatz von dem mit wo, woher, wohin eingeleiteten indirecten Fragesatz und dem adjectivischen Attributsatz, Wo ich geboren bin, ist meine Heimat. (Localsatz). Der Ort, wo wir geboren sind, ist unsere Heimat. (Adjectivischer Attributsatz). Es ist dir bekannt, wo ich geboren bin. (Indirecter Fragesatz)«. Isto pravilo velja tudi za slovenščino. —

Pri namernih stvkih (§ 371) omenja se le, da naznanjajo namero dejanja ali stanja in se vežejo z glavnim stavkom po vezniku: *da*.¹⁾ Jako dobro bi bilo, da bi se omenilo kaj tudi o rabi časov in naklonov. Jako poučno je sestavil dotična pravila Šolar (o. c. p. 32. squ.).²⁾

Tudi pri pogojnih stvkih bi bilo dobro posneti Šolarjeva pravila.

¹⁾ Dostavlja se tudi »da bi«, kar je krivo; kajti veznika »da bi« slovenščina nima; besedice *bi* ne smemo vezati z veznikom, ampak z II deležnikom pretekla časa, s kojim tvarja pogojnik. —

²⁾ Ker ima dandanes že malokdo Šolarjev spis, hočem kratko navesti to, kar piše Šolar o rabi časov in naklonov v namernih stvkih:

Pravilo v § 375. je nepopolno; kajti ne le, »kedar služi glavnemu in odvisnemu stavku taisti osebek«, ampak tudi, kadar se odvisnikov osebek nanaša na kako drugo besedo v glavnem stavku, »spoji se lahko odvisnik z glavnim stavkom v kračjo celoto.« Med primeri pod a) navedenimi služi le v zadnjem glavnemu in odvisnemu stavku taisti osebek. V točki b) mora se omeniti, da nam rabi namesto prislovnega sedanjega deležnika tudi pridevni, ki se pa v tem slučaju ne izpreminja; namesto: »Turki so po deželi razsajali sežigaje,« reče se lahko: »Turki so po deželi razsajali sežigajóč.« V primeru: »Al' te huda je razrila burja suvši (= ko je sula) točo iz nebes širokih,« deležnik »suvši« ni na svojem mestu; reči se mora »sujé« ali »sujóč«, kajti glagol »suti« je nedovršnik in nima I. delež. pretekl. časa.

V §§ 378.—382. se razpravlja nauk o »vezavi besed in stavkov.« Pisatelj je pustil ta nauk bistveno neizpremenjen. Bolje bi bil storil, da ga je predelal po spisu L. Hrovata: »Pravila za pisavo«, kajti v tem spisu so dotična pravila mnogo preglednejše in poučnejše sestavljena. Hrovat namreč navaja mnogo vzgledov in je povsod primerja z napačnimi, kar je posebno poučno. ¹⁾

Peti del obsega nauk o stihotvorstvu. Janežič je razpravljal ta nauk v »Cvetniku«; Sket pa nauka o stihotvorstvu ni več vzprejel v svoje

Namera je ali v prihodnosti ali v sedanjosti ali pa v preteklosti.

1. Ako je namera v prihodnosti, rabimo prihodnji čas nedovršnikov ali pa sedanjik dovršnikov: Zdaj pa le hitro pojdi, da ne bosta mudila. Zdaj pa le hitro pojdi, da ne zamudita. Ako pa hočemo izraziti, da se bo namera izvestno izpolnila, rabimo tudi prihodnjik dovršnikov: poklical sem te zato tako zgodaj, da ne boš zamudil. — Ako je glavni stavek zanikan ali pogojen rabi nam v namernem stavku tudi pogojnik: Tega vam pa ne pripovedujem zato, da bi se vam zameril. Rad bi šel k njemu, da bi se pomenila, kdaj pojdeva od doma.

2. Ako je namera v sedanjosti, vidi se že, je li namen dosežen ali ne. V prvem slučaju mislimo si namero kot nameravani nasledek in rabimo sedanjikov določnik; v drugem slučaju pa imamo samo namero in rabimo pogojnik; pogojnik rabimo tudi, ako je glavni stavek zanikan ali pogojen: Seno smo zato na redko nastlali, da se nam hitreje suši. Pridni kmetje drevje snažijo, da se jim mrčes ne zaredi. Nisem te zato v delo vzel, da bi mi lenobo pasel. Živine nihče ne pošlje v planino, da bi shujšala.

3. Ako je namera v preteklosti, rabimo ali določnik pretekl. časa, ali pogojnik sedanjikov, ali pogojnik preteklega časa. Določnik preteklega časa kaže, da je namera dosežena: Te dni smo se zbrali, da smo si izvolili župana. Pogojnik sedanjikov kaže le samo namero ne gledé na to, je-li dosežena ali ne: Krpana so mejači večkrat čakali, da bi ga kje zalezli. Pogojnik preteklega časa pa izraža, da se namera ni doseгла, in stoji tudi, ako je glavni stavek zanikan ali pogojen: Sinoči sem te iskal, da bi ti bil nekaj novega pevedal. Vrat nisem imel zato zaprtih, da bi ti ne bil mogel noter. —

¹⁾ Le malokdo ima dandanes Hrovatov spis. Želeti bi torej bilo, da se mu priredi druga izdaja, v kateri se lahko popravijo nekatere malenkosti. Ako bi se potem ravnali vsi pisatelji po pravilih Hrovatovih, nehala bi skoro zmedenost, ki vlada sedaj po naših časopisih in knjigah gledé besednega reda. —

berilo, ampak mu odkazal mesto v slovnici, kakor ga imajo tudi druge šolske slovnice. —

V pismu cirilskem (Doklada) bi bilo dobro dostaviti azbuko, s katero se piše.

Koncem knjige pogršam zapisnik vseh bodisi gledé na pravopis, bodisi gledé na oblike dvojbenih besed, nalik slovarčku, ki se nahaja v nemški Willomitzerjevi slovnici, ter zapisnik, v katerem bi se našla vsaka stvarca, ki se razpravlja v slovnici nalik „Wortregister“ v Harteljevi grški in Scheindlerjevi latinski slovnici; samo „Kazalo“ ne zadoščuje.

Završujé svoje opazke o Sketovi izdaji Janežičeve slovnice, moram še pohvalno omeniti lepega in gladkega jezika, v kojem je pisana ta knjiga, ter res „zlata vredne zglede“, ki služijo v pojasnilo slovnicih pravilom. Tudi zunanja oblika dela vso čast tiskarni „družbe sv. Mohorja“.

V svesti sem si, da se jezikoslovci ne bodo ujemali z menoj v marsikateri reči, ki sem jo izprožil v svojih opazkah. Nezmotnosti si nikakor ne pripisujem; hvaležen bodem vsakemu, ki me o tem in ónem pouči. Ako sem le provzročil svojim spisom, da se začne razgovor o teh velevažnih stvareh, dosežen je namen moj, kajti to slovnici slovenski nikakor ne bode na kvar. Res je, da dobimo popolnoma novo knjigo, ako se prihodnja izdaja Janežičeve slovnice prenaredi kolikor toliko po mojih in morda tudi po opazkah drugih mojih tovarišev. A to bode knjigi le na korist. Jezik slovenski se je v zadnjih desetih letih tako izpremenil, da mu ne zadoščuje več stara Janežičeva slovnica; kajti slovnica se ima ravnati po jeziku, in ne jezik po slovnici. — Razloga, da bi se Janežičeva slovnica zategadelj ne smela predruščiti, „ker smo preveč vajeni te slovnice,“¹⁾ pač ne moremo zmatrati resnim. Lep vzgled, kako se šolske knjige prenarejajo, in kako se moramo tudi mi potruditi, da bodo slovenske učne knjige odgovarjale napredujočemu znanstvu, imamo v Curtiusovi grški slovnici. Kake so bile prejšnje izdaje te slovnice in kaka je najnovejša izdaja Harteljeva! Kadar se bode Janežičeva slovnica prenaredila v istem zmislu, stoprav tedaj se bode v nji dostojno častil spomin Janežičev. —

Fos. Lendovšek.

Popravki. Na str. 372. naj se prečrta stavek. „Anton Janežičeva slovnica je germanizem, ki odgovarja izrazom: Graf Anton Auerspergsche Güter, Fürst Liechtensteinscher Antrag itd.“, kajti nemški svojilni pridevniki Auerspergsche, Liechtensteinscher itd. so bržkone slavizmi; le Slovani imajo svojilne pridevnike. Na str. 373²² in v 2. opombi na str. 374. čitaj elasti m. vzlasti; 373³⁵ s sledečim i m. s sledečimi; 374²⁶ Novega Mesta m. Novegamesta; 374²⁸ Novegamesta m. iz Novegamesta; 375¹⁰ prečrtaj se ves stavek: „V § 69 b) naj se še dostavita besedi: sir in dar“; 439²⁴ čitaj osebili m. osebi li; 494⁴⁰ -em m. em, im m. im, torej m. to; 495⁵⁰ VI. m. IV.; 495³³ premisljam m. premisljam; 496² poostrujem m. poostrujem; 496²⁵ jejo, m. jejo; 496²⁷ naj se m. naj; 497¹⁵ včasih tudi m. včasih tudi; 497³³ Mnem. m. Morem.; 497³⁷ Z. B. m. I. B.

¹⁾ Tako piše V. Oblak v listku „Slov. Naroda“ meseca junija t. I.

Še nekoliko opazk k Janežič-Sketovi »Slovenski slovnici«.

Že blagemu našemu pokojniku Janežiču sem rekel, da napisa k §§ 395. in 396. nista primerna, ker sta preozka. § 395. mora se deliti na dva §§, kajti besedica *bi* (esse) se rabi v stavkih, ki niso pogojni; in so pogojni stavki, ki nimajo *bi*. Torej ta § 395. se deli na dvoje!

1.) *bi* slovenski konjunktiv;

2.) pogojni stavki. Ker imajo pogojni stavki v vseh jezikih svoje tempora in modi; le pogledjmo grščino in latinščino, tako v slovenščini. — Tedaj:

§ 395. ^a; 395. ^b.

§ 396. ima napis: *Naj*, kajti *naj* se rabi ne samó za železnik; ima tudi druge pomene. — V Sketovi izdaji § 336., § 337. je ostalo vse pri starem.

Te stvari smo obravnavali v Glasniku l. 1862. str. 17. in l. 1864. str. 221. f. Pri tej priliki je okrajšano za šolsko porabo.

Slov. konjunktiv.

bi (biti — esse).

§ 336. ^a. (Janež. 395.). Rabi se *bi*:

1.) Kedar izraža človek svoje subjektivno mnenje kot trditev; reč je mogoča, pa ne še uresničena.

N. pr.: Zraven tebe *bi* morali vsi rokodelci lakote umreti. — Oj! sedaj *bi* se dal krasen lov napraviti. — Lože *bi* zajca v grmu dobil, nego njega doma. — Kdo *bi* to zameril našim kmetom! (nihče ne bo zameril). — Kdo *bi* si bil to v sanjah mislil, kdo verjel? (quis crediderit, nemo. — Utegnil *bi* kdo reči, da krivico zagovarjam. — Morda *bi* radi zvedeli, kaj je skleneno.

Latinščina ima tu conjunctiv potentialis.

Grščina optativ potentialis.

2.) Kedar človek pretehtuje in misli na več plati, pa ne ve, kaj in kakó je storiti.

N. pr.: Kaj *bi* storil? česa *bi* se poprijel? — Ni ga doma; kje *bi* nek bil? kje *bi* ga našel? — Naj se učitelji posvetujejo, kakó *bi* se dala bolj pospešiti izobraženost mladine —

Latinščina in grščina imata conjunct. deliberativus.

3.) Kedar človek naznanja željo, naj se uresniči reč, ki je še mogoča; in da *bi* se bila, pa sedaj ni mogoče.

N. pr.: Oh, da *bi* si to matere zapomnile! — Oj, Slovenci, da *bi* moje besede ne bile glasovi vpijočega v puščavi! — Oh, ko *bi* pač naši ljudje

korist branja bolje spoznali! — Oj, ko *bi* moj prijatelj le še živ bit (mogoče)! — Oj, ko *bi* moji starši še živeli (ni jih, umrli so)! utinam vivat; utinam viverent.

4.) Kedar naznanja odvisni stavek domišljen namen, *namer*o.

N. pr.: Da *bi* me kdo napak ne umel, dostavljam še tó-le. — Mali narod je napel vse žile, da *bi* vsaj ohranil svoj obstanek.

Nota. Ako je učinek gotov, rabi se indikativ.

Torej: Gnojim, da bo bolje rastlo (gotovo) in napeljujem vodo na peščen travnik, da *bi* trava rajši rastla (še ni gotovo), tukaj ni jednako; domišljena namera ima *bi*, gotovi učinek ima indikativ.

5.) Kedar naznanja odvisni stavek vsebino glavnega v zmislu kake druge osebe.

N. pr.: Gre govorica, da *bi* se utegnil spet boj vneti. — Pravijo, da *bi* se bili Lahi spuntali. — On trdi, da *bi* kaj tacega ne mogel storiti. — Mož ni neumno govoril, da *bi* potem moral kmet vse stare navade opustiti.

6.) Kedar je celi odvisni stavek kot subjekt ali objekt glavnemu.

N. pr.: Da *bi* mi taki možje bili učenci, to me je večkrat jezilo. — *Da bi* se mi taki šterkovci ustavljali, tega ne morem trpeti. — Ni mogoče, *da bi* jabolka ne dozorela. — Mi smo zoper to, *da bi* kdo nad nami gospodaril.

7.) Kedar je odvisni stavek kot posledica zanikavnega glavnega stavka.

N. pr.: Niso takó bogati, da *bi* učitelja plačevali. — Nimamo primerne moči, da *bi* odvrnili vse napade. — Ne morem si kaj, da ne *bi* vam povedal, kaj mislim jaz o tej zadevi.

Latinščina ima: *ut, ut non, quin*.

8.) Kedar nastopi mesto pravega dejanja drugo, ki ne bi smelo nastopiti.

N. pr.: Ne da *bi* ljudstvo pametno učili in napeljevali, še ovirajo mu napredek. — Spravil si mater v grob, ne da *bi* jo bil poslušal. — Ne da *bi* delal, rajši pohajkova. — Kar šel je, ne da *bi* bil kaj povedal, koga pozdravil (nemški — ohne dass, ohne zu).

9.) V pogojnih stavkih II. in IV. oblike *ko bi* — *bi*; *ako bi* — *bi*.

N. pr.: *Ko bi* imel denarje, precej *bi* plačal (pa nimam). — Ti lenuh, *ako bi* sedaj nadzornik prišel, pač *bi* te bilo sram.

Pogojni stavki.

§ 336.^b Pogojni stavki so medsobni (correlativni) stavki, t. j. biti morata dva, da izražata celo misel. I. člen *A* (Vordersatz) ima v sebi pogoj; II. člen *B* (Nachsatz) ima posledico. *A* je odvisni stavek, *B* je glavni stavek.

Vrstita se takó: $A - B$, ali $B - A$ t. j. odvisni stavek spredaj, ali glavni stavek spredaj, kakor nanese zmisel stavka.

Slovenščina ima (kakor grščina) 4 oblike pogojnih stavkov, samó to je različno, da tam odločujejo oblike nakloni (modi), pri nas pa vezni členki: *če*, *ako*, *ko*.

I. oblika. V prvo obliko spadajo stavki, katerih A (prvi člen) se opira na kak dogodek, kako izjavo, takó, da izvira od ondu B (drugi člen) kot posledica. — Vez je *če*, *ako*.

N. pr.: *Že* velja, *če* ste vi božji hlapci, smo mi božji psi, pa vas bomo trgali vedno (odgovoril Samo Dagobertovemu poslancu Siharju — izrek). — *Če* nečeš jesti, pa pusti (reče mati otroku, ki se kremži — factum). — *Ako* se sadna drevesa večkrat presadé, močneje in gosteje korenine zaredé.

Nota. *Če* je objektivni, *ako* je bolj subjektiven, splošen.

II. oblika. K drugi obliki spadajo stavki, katerih A (prvi člen) nima niti subjektivne, niti objektivne veljave, in torej tudi B (drugi člen) ne more nastopiti. — Vez: *ko bi* — *bi*.

N. pr.: *Ko bi* bil vedel, da pridete zopet nazaj, pustil bi bil vse, kakor je bilo. — *Ko bi* sonce ne peklo z višine, kako zorela *bi* polja kraljica. — *Ko bi* denarje imel (pa nimam), precej *bi* plačal. — *Ko bi* ne bila pomoč prišla (pa je) v pravem času, vse *bi bilo* pogorelo. — Tu je v mislih prvemu členu nasprotje: pa *je*, pa *ni*.

III. oblika. V tretjo obliko so povzeti slučajji, katerih A (prvi člen) ima nekak dogodek kot predmet sklepanja, stvar je mogoča, dozdevna, pa ni gotova, ako nastopi A , nastopi gotovo tudi B . — Vez, *ako*, futurum.

N. pr.: *Ako* mi Bog zdravje dá, obiskoval vas bom pogosto. — *Ako* bo šlo po sreči, bodo bukve do drugega leta gotove. — *Ako* mi še vi pripomorete, reč doženemo srečno in vsi bomo veseli. — *Ako* se ne boš bolje učil, kakor doslej, gotovo boš nesrečen.

IV. oblika. V četrto obliko spadajo stavki, v katerih A (prvi člen) se vzame kak slučaj kot primera, prilika, ki je mogoča, pa ni gotovo, bode li nastopila, ali ne: B (drugi člen) ravna se po A . — Tukaj je vez: *ako bi* — *bi*; *ko bi* — *bi*.

N. pr.: *Ko bi* naložil sto in sto kamel, *bi* komaj znati bilo za list od kupa otel. — Pač *bi bilo* sitno, *ko bi* brez kruha bili, ko bomo mlatili. — Ne *bilo bi* prav, *ako bi* samó grablje imeli in radi jemali, vil pa ne, da *bi* dajali. — Kmalu *bi* se izobrazila slovenščina, *ako bi* jo uvedli v uradnijo, t. j. izobrazila se bode, ako jo bodo uvedli v uradnijo (III. obl.)

(Konec prihodujč)

P. Ladislav.

LISTEK.

Janežičev nemško-slovenski slovar — Deutsch-slovenisches Wörterbuch von Anton Janežič, Dritte, vollständig umgearbeitete und vermehrte Auflage bearbeitet von *Anton Bartel*, k. k. Gymnasiallehrer in Laibach unter Mitwirkung der Collegen A. Kaspret, M. Petelin, I. Pichler, L. Pintar, M. Suhač, A. Tavčar. Druck und Verlag der Buchdruckerei der St. Hermagoras-Bruderschaft, Klagenfurt 1889, m 8, 842 S. — Cena 3 gld., vezani knjigi 3'60 gld. — V pripomenku pravi urednik g. prof. Bartel: »Mehr als zwei Decenien sind bereits seit der Herausgabe der zweiten Auflage dieses Buches verflossen, und ein Blick auf die literarische Entwicklung der neuslovenischen Sprache in jüngster Zeit zeigt uns, welch gewaltige Fortschritte diese Sprache seitdem sowohl in der Verbesserung und Consolidierung der Wortformen, als auch insbesondere in der Bereicherung des Sprachschatzes gemacht hat. Diesen Umständen Rechnung tragend bemühten sich die Bearbeiter der vorliegenden dritten Auflage durch Richtigstellung einzelner Wortformen rücksichtlich der Rechtschreibung und Formenlehre, durch Ausscheidung falscher Ableitungen, dunkler, meist aus dem Deutschen stammender Localismen, namentlich aber durch umfassende Sammlung des Sprachmaterials aus verschiedenen Werken und Schriften belletristischen und fachwissenschaftlichen Inhaltes den Wortvorrath so zu gestalten, dass er ein möglichst treues Bild der jetzt üblichen slovenischen Schriftsprache bietet«.

G prof. Bartel in njegovi tovariši so nam s tem slovarjem podali delo, vredno slovenske hvalečnosti. Wolf-Cigaletov slovar je v mnogokaterem oziru že zastarel; vrhu tega je nepregledno in nepraktično urejen, da, kdor išče po njem, izgubi mnogo časa, kar zlasti ob najnem delu ni prijetno. Janežičevega slovarja druga izdava je bila za tiste čase dosti kritična in bogata, toda zaradi nesrečne notranje uredbe je bilo besede iskati v njem še zamudneje, nego v Wolf-Cigaletu. Vse te neprilike je g. prof. Bartel v tej tretji izdavi modro odpravil. Besede je kritično zbral, njih število izdatno pomnožil in knjigo tudi po zunanem lici jako pregledno uredil. In ker se je tudi tiskarna družbe sv. Mohorja pobrinila, da je knjigo natisnila z lepimi in razločnimi črkami, je slovar v vsakem oziru tak, da ga človek res vesel vzame v roke in zadovoljen položi iz rok. Korenite vsestranske kritične sodbe seveda ne morem danes še izreči o njem; toda ako smem soditi po dozdani izkušnji, mislim, da hode tudi ta ugodna. Te dni sem prelagal iz nemščine na slovenski jezik neko več pol obsezajočo vojaško stvar. Kdor se je kedaj pečal s takim delom, pritegne mi, da navadno ni lahko. Rabil mi je ves čas Bartel-Janežičev slovar in le malokdaj mi je odrekel svojo pomoč. Le v juridično-politični terminologiji bi želel tu in tam nekoliko več natančnosti, *Erlass* n. pr. je vse kaj drugega nego *Verordnung*; za oboje nam slovar ponuja *ukaz* Zakaj se za *Erlass* ni sprejela beseda *razpis*, ki nam rabi že nad dvajset let? — In še jedno dobro svojstvo ima Bartel-Janežičev slovar v primeri z drugimi enakimi slovarji tujih jezikov — *jako nizko ceno*. Vse, ki pri svojem poslovanju potrebujejo nemško-slovenskega slovarja, zatorej opozorjam na to lepo in prekoristno knjigo. L.

Družba sv. Mohorja je za leto 1889. slovenskemu národu poklonila te lepe knjige: *A. »Koledar za navadno leto 1890«*. V njem beremo dve povesti; prvo: »Ti očeta na praga, sin tebe čez praga« je spisal g. dr. *Ž. Vošnjak*, drugo: »Znojilčevega Marka božja pot« pa g. *Janko Kersnik*. Izmed ostalih spisov omenjamo zlasti krajepis »Trst« z mnogimi jako dobrimi in karakterističnimi podobami; g. dr. *Križaničev* »Razgled po katoliških misijonih«; g. dr. *Vošnjakove* »Kmetijske šole«; g. c. kr. višjega davčnega nadzornika *Filipa Tratnika* razpravo: »Odpisovanje davka zarad elementarne škode«; jako lepi in času primerni spis koroškega Slovenca drd *Ž. Rakeža* »Dva sovražnika naše dece«; kratke životopise slovenskih državnih poslancev z njih podobami in spis »Razgled

po svetu« iz peresa »Slovenčevega« urednika g. *Ignacija Žitnika*. — B. »Slovenske Večernice«, 43. zvezek, prinašajo povest gospé *Pavline Pujkove* »Domačija nad vse!« — Puškinovo »Bajko o ribiči in ribici« v dovršenem Aškrčevem prevodu; g. prof. *Vrhovca* spis »o pošti«; dalje »Pet vzgledov pridnosti, varčnosti in podvzetnosti« od prof. *Ivana Steklase*; »Pravljice«, katere je spisal g. *I. Fr. Radinski*; *Kodrovo* povest »Gospod Anton« in še več krajših spisov in pesem. — C. »Občna zgodovina«, 13. snopič, spisal *Josip Stare*. Ta zvezek nam opisuje svetovne dogodke od l. 1794. do 1830. — D. »Fizika ali nauk o prirodi s posebnim ozirom na potrebe kmetskega stanu«. Spisal prof. *Henrik Schreiner*. I. knjiga: O toploti, magnetizmu in elektriki z ozirom na vremenske prikazni. S slikami. To je letos *nova* knjiga, koje bode izvestno vesel ves národ slovenski. — E. »Življenje našega Gospoda Jezusa Kristusa po besedah sv. evangelistov.« Spisal *Ivan Skuhala*. — F. »Življenje preblažene Device in Matere Marije in njenega prečistega ženina svetega *Jozefa*.« Popisal *† Janez Voltč*. V tej knjigi so dokaj zanimivo popisana razna božja pota Marijina po Slovenskem. — Družba je imela lani 41.552 družabnikov, letos pa 46.042, tedaj več za 4490. Pričakovati je tedaj, da se njih število prihodnje leto pomnoži na 50.000 družabnikov. Največ jih ima ljubljanska škoflja, namreč 18.209, potlej lavantinska 14.587, goriška 5.898, krška 3.894, tržaško-koperska 2.253, zagrebska 315, sekovska 242, somboteljska 137, senjska 110, poreška 53 (!), videmska (Udine) 150, razni kraji 117: v Ameriki 77. — Dohodki so znašali 48.609 gld., troški 48.601 gld. — Za prihodnje leto razpisuje odbor 210 gld. nagrade za šest krajših povestic, vsaki po 35 gld. in 140 gld. za štiri poučne spise razne vsebine, vsakemu po 35 gld., v olsegu po pol tiskovne pole. V družbinem glasniku beremo tudi te besede: »Ponoviti moramo staro tožbo, katero so menj ali bolj glasno javljali že glasniki prejšnjih let, posebno oni v koledarji leta 1886. Družba je vedno v zadregah zastra *dobrih*, iz ljudstva povzetih in našemu ljudstvu prikladnih *povestij*. Da mu nista vsled nujnih prošenj pomagala g. dr. *Jos. Vošnjak* in g. *Janko Kersnik*, ne vemo, kakšnega razvedrila bi bili namesto njiju povestij podali Mohorjevim bralcem, a jako dvojimo, da bi bili z njim takó zadovoljni, kakor slišimo, da so zljaj. Mi smo ta dva gospoda zopet ustno in pismeno naprosili, da še nadalje v tej stroki skrbita za družbo; prosimo pa še druge spretné pripovedovalce, da nas zalagajo z dobrimi pripovednimi spisi«.

»Stariši, podpirajte šolo!« Nekoliko besedij o skupnem vzgojnem delovanji domače hiše in šole. »Narodna tiskarna« v Ljubljani 1889, m. 8, 23 str. — Takó se imenuje drobna knjižica, katero je napisal in poslal v Slovence g. *Anton Kosi*, učitelj v Središči na Štajerskem. Velikokrat se dandanes toži, da ljudska šola mnogokrat ne doseže svojega učnega in vzgojnega smotra in da iz nje izhaja mlad zarod, ki je brez prida in koristi prebil svoja leta v ljudski šoli. Duh, ki preveva sedanji čas, je že tak, da za vse neuspehe pri odgoji naše mladine dela odgovorna sedanjo šolo in učiteljstvo. Tega pa ne pomisli, da mnogokrat vse te neuspehe zakrivi domača hiša, domača odgoja, ki ne samó ne podpira šole, ampak v mladih srcih celó uničuje to, kar vájua sadita šola in učitelj. Da bi dosegel zloznost pri odgoji mladine naše med šolo in domačo hišo, obrača se g. pisatelj v svoji knjigi: z lepimi besedami do roditeljev ter jih uči, kakó naj skupno z učiteljem delujejo, da si odgojé pridne in poštene otroke. Vzajemno delovanje šole in domače hiše mu je pravi in bistveni pogoj dobre otroške odgoje. Da se pa to doseže, treba je, da roditelji 1. svoje otroke kar najbolje za šolo pripravijo ter v njih vzbudé veselje do šole; 2. da otroke pridno in redno v šolo pošiljajo; 3. da v navzočnosti otrok o šoli in nje učiteljstvu govoré vedno lepo in spoštljivo; 4. da se zanimajo za to, kar se otroci učé v šoli; 5. da večkrat povprašajo pri učiteljih, kakó se učé njih otroci. To so zlata pravila, katera je najtopleje priporočati zlasti našim kmetskim ljudem, da napósled vender pridejo do spo

znanja, kakó resnične so besede: »Noben greh ni tolik, kakor zanemarjanje otrok!« Od vsega srca želimo, da bi se ta lepa in prekornostna knjižica vsestransko razširila med preprostim národóm našim. Opozorjamo nájno zlasti šolska oblastva in šolske prijatelje, da bi poskrbeli za to, da preprostim ljudem pride v roke. Knjižica stoji po 10 kr. izvod; 25 izstisov velja 2 gld. 20 kr., 50 izvodov pa 4 gld.

»Avstrija 1889«. Pod tem naslovom je izšla na Dunaji slika z dobro narejenimi podobami Nj. Veličanstva cesarja, gospodov c. kr. ministrov, deželnih glavarjev in deželnih predsednikov, deželnih maršalov in deželnih glavarjev v državnem zboru zastopanih kraljevstev in dežel. Skupini je pridejan nje posnetek v mali obliki. Slika po kamenotisku z največjo natančnostjo in umetnostjo izvršena. V nji se nahaja trinštirideset podob in je primerna ne samó za urade in učilnice, ampak bila bi tudi kras vsacega salona in vsake pisarne. — Ta skupina omogoči vsakemu seznaniti se na lahek náčin z dobro pogojenimi podobami tistih oseb tustranske države polovice, katere so letos na čelu vlade, ali po zaupnji krone poklicane na prvo mesto deželne vlade, kar je vážno tudi v službeni dotiki. — Podoba je tudi zato bistvene koristi, ker se vidi iz nje po razvrstitvi imenovanih imenitnih oseb uredba c. kr. osrednje vlade in deželnih vlad in namestništev. Sliki so pridejani državni in deželni grbi in oni glavnih mest. Slika nas spominja s svojimi umetno dovršenimi alegorijami na slavno, modro in pravično vladanje našega vzvišenega vladarja. — Priporoča se ta podoba posebno: a/ Za vseučilišča in c. kr. učilišča, kakor tudi za javne in zasebne šole; b/ za upravna in sodna, potem mestna in občinska oblastva; c/ za železniške in parobrodne postaje v čakalnih sobah in gostilnah; d/ za hotele, gostilne in kavarne ter končno e/ za vsakega, ki se zanimiva za javno življenje, za poznanje vladajočih oseb in uredbo državnih in deželnih vlad. Slika je izšla v nemški, češki, poljski, slovenski, hrvaški in italijanski izdavi. Cena te podobe v velikosti od 89—121 centimetrov znaša z zavikom in poštarino vred samó 8 gld. av. vr.

Naročila prejema: g. *Gavro Grünhut*, Wien, I. Singergasse 8.

Muzejsko društvo. Pri mesečnem shodu, katerega je imelo muzejsko društvo dné 30. septembra, predaval je g. kustos prof. Alfonz Müllner o »novejših starinskih najdbah na Kranjskem«, ki so se izkopale na Vačah, na Igu in v Ljubljani pri polaganju cevij za mestni vodovod. Najprej je govoril g. Müllner o zidavi rimske trdnjave v obmestji sedanje Ljubljane poudarjajoč stališče, dognano v svoji knjigi »Emona«, da je rimska Emona stala na Igu, na sedanje Ljubljane mestu pa trdnjava »Aquilina«. Potem je razkazoval blizu Gradišča izkopane grafitne čepinje in dele lonca, v katerih se je topilo srebro. Iz teh vážnih ostankov sméti je sklepati, da je bila ondu topilnica za srebró, morda celó peneznica. Zeló zanimiva je druga grobna najdba, izkopana v Salendrovih ulicah: z roko narejen lonec, imajoč taisto tehniko, kakor jednake najdbe na Vačah. Posebno pozornost je vzbudil velik povezen glinast lonec za olje, ki so ga izgrebli na Dunajski cesti, tik železničinega prehoda. V njem je bil manjši, vse drugače izdelan lonec z ostanki sežganega otroka, z zobmi, z malo steklenico in trobélíco sežgane pletenine. Po priloženem denarji spada ta grob v dóbo po Vespazijanu. Potem je pokazal g. predavatelj posebno izklesan kamen, morda staro kopito, ki se je izkopal na Karlovski cesti. Napósled je govornik predaval o najdbah, katere so se pod njegovim in g. Pečnika vodstvom razkrile v novejšem času na Vačah. V dotični mogili sta dve plásti: v gorenjo so pokopavali mrličé, v doljenjo so shranjevali šárice z ostanki sežganih mrličév. V gorenji plásti so bile ogródi (okostnica) vojaka, pri njih dve sulici, s podobami okrašeno zaponó pri pásu in dobro ohranjen vélik slém z dvojnim grebénom. Predavatelj je dalje dokazal, da je slém etrurskega izvora, kajti Etrurci so na Vačah in tudi drugod kopali železno rudo in upati je, da se posreči priti njih rudnikom na sled. Po

mnenji predavateljem spadajo ljudje, ki so se pokopavali v dolnji starejši plásti, v etnografskem oziru k Slovanom, kar se dokazati dá tudi iz bizantinskih pisateljev.

Poslušalci so pohvalili nad jedno uro trajajoči govor z živahnimi dobroklici.

X.

Književne novice iz Bosne. Pod uredništvom vladnega svetoválca Koste Hörmanna izhaja v Sarajevu »Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini«, v katerem se zbirajo lepi spisi in sestavki o zgodovini teh dežel. V drugi knjigi nahajamo tudi spise dveh naših rojakov. Prof. Em. Lilek opisuje: »Riznico porodice Hranici (nadi mak Korača) na str. 1.—25, prof. J. Seunik pa »Blagajevo maslinico. — Daphne Blagayana«.

»Sedmo izvješče velike gimnazije v Sarajevu, objavljeno na kraju šolske godine 1888/89« pa donáša na str. 3.—52. začetek zanimive razprave prof. E. Lileka »iz državnog ustrojstva Bosne-Hercegovine u srednjem vijeku«. Čestitamo gospodu pisatelju, da se je lotil tega dela, ki bode zauimalo gotovo vsakega, ki se bavi s slovansko zgodovino.

W. R. S. Ralston †. — Ime tega moža, ki je izdihnil blago svojo dušo nagloma dué 6. avgusta t. l. v North Crescentu, Bedford Square, imeaovalo se je časih tudi po naših mesečnikih. Bil je glavni zastopnik slavistike na Angličanskem ter si je s svojim književnim delovanjem posebno za Rusijo pridobil toliko zaslug, da ga je sanktpeterburška akademija l. 1886. imenovala za svojega dopisujočega ude. William Ralston Shedden Ralston se je porodil l. 1828.; odgojeval se je v Trinity College, Cambridge ter dosegel l. 1850. stopinjo »magistra artium«. Od l. 1853. do 1875. l. služboval je v knjižnici britanskega muzeja. Njegov načelnik Panizzi ga je vzpodbujal, naj se prične učiti ruščini, ki se je tedaj na Angličanskem gojila menj nego dandanes. Polagoma se je seznanil do dobra z ruskim jezikom in rusko literaturo ter si jo priljubil takó, da ju je z veseljem gojil do zadnjega časa. Večkrat je tudi potoval na Rusko, kjer je bil vselej prijazno vzprejet. Dvakrat je bil odločen za Ilchesterska predavanja v Oxfordu, kar mu je pridobilo mnogo odlikovanj na Ruskem. Ralston je prvi, ki je izkušal na Angličansko vpeljati národno rusko slovstvo. Prva in na Angličanskem tudi najznanejša njegova knjiga je »*Krifol and his Fables*«, katera je doživela nekoliko natiskov in je že vedno priljubljena. Ruskemu národu ga je pridobila posebno ruska preprostost, srčnost in vernost; on sam je postal nekak Rus med Angličani. Zunaj Anglije je posebno zaslovela njegova prijetno pisana knjiga »*The Songs of the Russian People*«, ki nam kaže ruski národ v njegovih pesmih in je dosegla dva natiska. Zapadnim primerjalcem pravljic je dolgo časa bila jedini dostopni vir tretja Ralstonova knjiga »*Russian Folk-Tales*«, katera je bila pred nedavnim tudi na francoščino preložena. Od Ilchesterskih svojih predavanj je izdal »*Early Russian history*« l. 1874. Na angličanski jezik je l. 1869. preložil tudi jedno povest Turgéneva, s katerim sta si bila dobra prijatelja; pred nekimi leti je bil Turgénev Ralstonov gost v Londonu. Poleg povedanih del pa je pisal mnogo za razne »magazine«, kakor imenujejo Angličani »tolste« svoje časopise, in pa za kritične liste (reviews), večinoma samó o ruski literaturi in národnem slovstvu (Folk-lo.e); zadnji čas je sodeloval posebno pri »*Pall Mall Gazette*«, »*Saturday Review*«, »*Athenaeum*« in »*Academy*«. Blag in navdušen je vedno pomagal vsakemu, kdor je iskal njegove pomoči; njegova zasluga je n. pr., da si je Mr. (zljaj Sir) D. Mackenzie Wallace mogel dobiti dobrega založnika za svojo imenitno knjigo o Rusiji. Kakó navdušen je bil za národno slovstvo rusko, temu je pač najboljši dokaz to, da je v dobrodelne namene otrokom pripovedoval ruske pravljice, h katerim predavanjem so vréli tudi odrasli ljudje obojega spóla. Takisto je njegova zasluga, da se je začelo národno rusko slovstvo na Angličanskem in v Ameriki gojiti z večjo skrbnostjo; prim. »*The Epic Songs of Russia, By Miss Hapgood*«, knjigo, kateri o teh stvareh nimajo Nemci postaviti kaj na stran.

Razpis nagrad. Upravni odbor »Zaveze slovenskih učiteljskih društev«, katera si e pri letošnjem glavnem zborovanju o Veliki noči izvolila »Popotnika« svojim glasilom, dovolil je po sklepu z dne 3. oktobra »Popotnikovemu« uredništvu v nagrado pisateljem določeno denarno vsoto.

Odzivljajoč se dotičnemu odborovemu sklepu razpisu, e podpisano uredništvo s tem za tri najboljše izvorne razprave ali pedagoške, šolsko-politične, ali didaktično-metodične vsebine — ne da bi določilo kakšno posebno nalogo — tri darila po 2, 3 in 4 cesarske zlate pod temi-le pogoji:

1. Razprave, ki se poganjajo za darila, morajo biti pri doložitvi kot take označene in imeti na čelu svoje geslo; baš isto geslo se mora nahajati na priloženem zapečatenem ovitku, v kojem je adresa pisateljeva.

2. Vposlana dela »za nagrado« si bode uredništvo poljubno izbralo in v »Popotniku« 1890. leta priobčevalo. Dela čez $\frac{1}{2}$ tiskovne pole obsežna, ki se ne dadó lahko razdeliti v dve številki, se navadno ne sprejemajo. Da je delo kratko, še ni nobeden vzrok, da bi se odklonilo.

3. Ko so se dela priobčila, sodijo o njih posebni ocenjevalci in naznanijo uredništvu one tri spise, katere so spoznali (tako po nalogi, katero si je pisatelj izbral, kakor po vsebini in obliki itd.) za najboljše. Uredništvo potem takoj objavi to razsodbo in razposlje darila. Imena pisateljev se obznanijo le tedaj, ako dotični v to privolijo. Dela, ki se niso ponatisnila, kakor ovitki z geslom neobdarjenih spisov vrnejo se, ako kdo to zahteva, do 30. maja 1891. l., nereklamovani pa se po tem obroku uničijo.

4. Volitev ocenjevalcev je prepuščena prihodnji delegaciji »Zaveze«, in le ko bi ta odklonila, uredništvo poskrbi za to, da pridobi za oceno del in prisodbo daril odlične osebe.

Maribor, dne 25. oktobra 1889.

Uredništvo »Popotnika«.

Popravek. V predzadnji številki »Ljublj. Zvona« je bilo pisano v poročilu o odkritji Levstikovega spomenika v Velikih Laščah, da je ondotni podobar G. Jontes napravil spomenik po *mojem načrtu*. To je pomota. G. Jontes je tudi načrt *sam* izumil in jaz se nisem prav nič udeležil tega dela. Resnici na ljubo prosim, čest. g. urednik, da blagovolite v tem zmislu popraviti omenjeno beléžko

Ivan Šubic.

Opazka. Vse ljubitelje slovanske glasbe in narodnega petja opozarjamo na inserat g. Ludovika Kube v denšnjem listu.

„Ljubljanski Zvon“

izhaja po 4 pole obsežen v veliki osmerki po jeden pot na mesec v zvezkih ter stoji vse leto 4 gld. 60 kr., pol leta 2 gld. 30., četr leta 1 gld. 15 kr.

Za vse neavstrijske dežele po 5 gld. 60 kr. na leto.

Posamezni zvezki se dobivajo po 40 kr.

Lastniki in založniki: Fr. Levec i. dr. — Izdajatelj in odgovorni urednik: Fr. Levec.

Uredništvo in upravništvo v Ljubljani, v Medijatovi hiši na Dunajski cesti, 15.

Tiska »Narodna Tiskarna« v Ljubljani.